

INTEGRITETA V MEDOSEBNIH ODNOSIH

Priročnik za krepitev integritete učencev

Avtorica: Zala Žežlina

Integriteta v medosebnih odnosih

Priročnik za krepitev integritete učencev

AVTORICA: Zala Žežlina

UREDNICI: mag. Maja Planinc in Neja Čopi

IZDAJATELJ: Slovenska fundacija za UNICEF

AVTORSKE PRAVICE: izdajatelj

LEKTORIRANJE: Jaša Pipan

OBLIKOVANJE IN PRELOM: Polonca Peterca

Ljubljana, marec 2022

CIP – kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

COBISS.SI-ID 101125379

ISBN 978-961-6626-49-1 (PDF)

Priročnik je bil financiran s sredstvi javnega razpisa »Krepitev integritete otrok v osnovnih šolah« Komisije za preprečevanje korupcije.

PREDGOVOR

Integriteta je temelj kakovostnih medsebojnih odnosov. Prav tako je pojem, ki nas plemeniti, saj smo zaradi integritete ljudje boljši.

UNICEF že vrsto let razvija gradiva za otroke, pedagoge, mladinske delavce in splošno javnost, ki temeljijo na dokumentih, ki zagovarjajo pravice otrok. Integriteta posameznika je temelj, na katerem se gradi uresničevanje pravic in svoboščin ter krepi zavedanje o pomenu upoštevanja pravic in dolžnosti. Integriteta je tista, ki pri posamezniku okrepi zavedanje odgovornosti do sebe, drugih, narave in sveta nasploh.

Učitelji in drugi pedagoški delavci pomembno vplivate na to, v kakšne osebe bodo zrasli otroci, ter jih spodbujate, da izpolnijo svoj polni potencial. Pri razvoju in vzgoji otrok ni pomembna le učna snov, temveč tudi vrednote integritete, ki jih razvijajo v odgovorne državljane sveta. Zato si s projektom prizadevamo za razvoj samozavestnih, odločnih in aktivnih mladih, ki stojijo za svojimi vrednotami in odločitvami ter aktivno sodelujejo. Na ta način bomo vsi skupaj pripomogli k zagotovitvi odprte in pravične družbe, v kateri prevladujejo posamezniki, ki so si pripravljene pomagati med seboj in tako krepiti civilno družbo.

S pripravljenim gradivom, priročnikom **Integriteta v medosebnih odnosih** ter družabno igro **Čustveni izziv**, vam želimo olajšati iskanje gradiv in vaj ter vas spodbuditi k izvedbi delavnic za krepitev integritete otrok v osnovnih šolah.

Želimo vam uspešno, ustvarjalno in produktivno izvajanje projekta.

Mag. Maja Planinc

Vodja programa Učenje o otrokovih pravicah, UNICEF Slovenija

VSEBINA PRIROČNIKA

Uvod	9
Integriteta	11
1. POŠTENOST	13
6-8 let	14
9-11 let	16
12-14 let	18
2. VERODOSTOJNOST	21
6-8 let	22
9-11 let	24
12-14 let	26
3. PRISTNOST	31
6-8 let	32
9-11 let	34
12-14 let	36
4. CELOVITOST	39
6-8 let	40
9-11 let	42
12-14 let	44
5. SKLADNOST	47
6-8 let	48
9-11 let	50
12-14 let	52
6. MORALNE NORME	55
6-8 let	56
9-11 let	58
12-14 let	60
7. OSNOVE PRAVA	63
6-8 let	64
9-11 let	66
12-14 let	68

8. PRAVICE	71	Priloga 10.2: Zgodba o kameli in zajcu	129
6-8 let	72	Priloga 10.3: Medsebojno spoštovanje	130
9-11 let	74	Priloga 10.4: Pisma	132
12-14 let	76		
9. ENAKOST	79	Uporabljena literatura in viri	137
6-8 let	80	Seznam uporabljenih videoposnetkov	141
9-11 let	82		
12-14 let	84		
10. MEDSEBOJNO SPOŠTOVANJE	87		
6-8 let	88		
9-11 let	90		
12-14 let	92		
Priloge	95		
Priloga 1.1: Poštenost	95		
Priloga 1.2: (Ne)poštenost v svetu	97		
Priloga 2.1: Posledice neresnice	98		
Priloga 2.2: Verodostojnost – laži	100		
Priloga 2.3: Kako prepoznati lažne novice?	102		
Priloga 3.1: Zgodba o Niku in Aljažu	103		
Priloga 3.2: Nedokončane povedi	104		
Priloga 4.1: Predloga za čustveno kocko	105		
Priloga 4.2: Povedi, ki sporočajo različna čustva	106		
Priloga 4.3: Kako se izrazim?	107		
Priloga 4.4: Opazovanje čustev	108		
Priloga 6.1: O lisici in kokoši	109		
Priloga 6.2: Kartice z opisom kočljivih situacij	111		
Priloga 6.3: Moralna dilema	112		
Priloga 7.1: Osnove prava	114		
Priloga 8.1: Človekove pravice – za učence	115		
Priloga 8.2: Človekove pravice – za učitelje	117		
Priloga 8.3: Konvencija o otrokovih pravicah v otrokom prijaznem jeziku	119		
Priloga 9.1: Bela vrana Belinda	121		
Priloga 9.2: Kartice vlog	124		
Priloga 9.3: Situacije in dogodki	125		
Priloga 10.1: V tujem gozdu	126		

UVOD

Priročnik Integriteta v medosebnih odnosih je namenjen predvsem krepitvi integritete učencev. Naslavlja učitelje in pedagoške delavce, posredno pa tudi mlade med 6. in 14. letom starosti. Vsebuje deset tematskih sklopov, osnovanih na desetih pojmi, ki definirajo posameznika z integriteto: poštenost, verodostojnost, pristnost, celovitost, skladnost, moralne norme, osnove prava, pravice, enakost ter medsebojno spoštovanje. Vsak tematski sklop vsebuje tri delavnice: delavnico, namenjeno učencem 1. vzgojno-izobraževalnega obdobja osnovne šole, delavnico, namenjeno učencem 2. vzgojno-izobraževalnega obdobja osnovne šole, ter delavnico, namenjeno učencem 3. vzgojno-izobraževalnega obdobja osnovne šole.

Delavnice za 1. vzgojno-izobraževalno obdobje osnovne šole so zasnovane na podlagi zgodb, slikanic in pravljic, saj tako omogočajo predstavitev zgoraj naštetih pojmov na zelo konkreten in otrokom razumljiv način. Delavnice za 2. vzgojno-izobraževalno obdobje poleg konkretne razlage pojmov omogočajo tudi vpogled vase in ozaveščanje lastnega delovanja, učence ter učitelje pa spodbujajo k razmišljanju o tem, kako bi lahko delovali kot posamezniki z integriteto. Delavnice za 3. vzgojno-izobraževalno obdobje učencem ponujajo možnost ozaveščanja lastnega delovanja ter spodbujajo kritično razmišljanje, poleg tega pa jih tudi usmerjajo k razmišljanju o celostni podobi sveta in družbe – kako se integriteta udejanja širše, na družbeni ravni?

Vse delavnice so zasnovane tako, da jih lahko uporabimo kot dodatek v učnem procesu, na primer pri razrednih urah. Kot dopolnitev ali nadgradnjo jih lahko vključimo pri rednem pouku tistih predmetov, ki obravnavajo sorodne teme, lahko pa jih izvajamo popolnoma ločeno. Prav tako je mogoče delavnice izvajati kot koherentno celoto ali kot samostojne pedagoške ure.

Delavnice so oblikovane tako, da za izvedbo niso potrebne posebne priprave, saj opis vsake delavnice vsebuje vse obrazložitve ter napotke za učitelje: namen delavnice, potrebne pripomočke, opis poteka, vprašanja za razpravo, oblikovane priloge ter delovne liste in drugo. Vsaka delavnica vsebuje tudi predloge, kako zapisano izvesti v primeru pouka na daljavo.

INTEGRITETA

Hitre in temeljne družbene transformacije kot so globalizacija, gospodarske krize, tehnološki napredki, družbene inovacije, migracije itd., nas ne spodbujajo le k prevpraševanju tradicionalnih skupnosti in lastne identitete, temveč tudi predstavljajo nove izzive na področju vzgoje in izobraževanja. Izobrazba, ki je ključnega pomena za oblikovanje in prenos znanja ter pripravo posameznikov na nadaljnje življenje, je eden izmed temeljev družbenega razvoja. Vzgoja za etiko, medkulturni dialog in kritično mišljenje ima zato pomembno vlogo pri izoblikovanju posameznika z integriteto, ki bo kos vsem prihajajočim spremembam in izzivom. Beseda integriteta izhaja iz latinske besede *integritas*, ki pomeni »popolnost, celotnost, neokrnjenost, nerazdeljenost« (Integritas, b.d.). Integriteta kot vrednotna domena tako združuje poštenost, verodostojnost, pristnost in z njimi povezano ravnanje znotraj moralnih norm in pravil družbe. Združuje tudi celovitost in skladnost ter v osnovi podpira moralno delovanje posameznika. Posamezniki z integriteto (Peterson in Seligman, 2001) so iskreni do sebe ter javno in zasebno ustrezno predstavljajo svoja stališča, namen in predanost. Sprejemajo odgovornost za svoje občutke in svoje ravnanje. Integriteto opredelimo tudi kot jasne vzorce obnašanja, ki so skladni z vrednotami, ki jih zagovarjamo, ali kot javno obrazložitev moralnih prepričanj, četudi prepričanja niso skladna s prepričanji večine, ter skrb za druge.

Kako otroke in mladostnike učiti o integriteti, kako jih vzgajati in spodbujati k delovanju v skladu z integriteto? Največ učnih priložnosti za tovrstno učenje se porodi v dogodkih vsakdanjega življenja. Z učenci se pogovarjamo o prepisovanju pri testih, vračanju izgubljenih (najdenih) stvari, medvrstniškem nasilju, sprejemanju drugačnosti, spoštovanju itd. Ob dogodkih, ki od nas zahtevajo integriteto, si postavljamo vprašanja: Kakšen odziv bi bil v tem trenutku pošten do mene in do drugih? Kateri delček manjka, da bi bila zapolnjena celota? Kako bi se v danem trenutku odločil, če bi res živel integritetno? Kaj bi naredil, če bi bil v tem trenutku neizmerno pogumen? (IEV, 2016)

1. POŠTENOST

Slovar slovenskega knjižnega jezika navaja, da poštena oseba »ravna v skladu z določenimi normami, priznanimi načeli«, »obvladuje moralno negativna nagnjenja in teži k dobremu«, »se ne okorišča z oškodovanjem drugega« ter »vsebuje, izraža resnične misli, čustva« (Poštenost, 2021). Določeno stanje, na primer izid nogometne tekme ali volitev, je potemtakem pošteno, če sledi poštenemu dogovoru ali poštenemu postopku izbire. Velja tudi, da je dogovor ali postopek pošten, kadar ga določajo nepristranska pravila – taka, ki nikomur ne dajejo nezaslužene ali neupravičene prednosti pred kom drugim (Klampfer, 2003). Ameriški filozof John Rawls je po več desetletnem razmišljanju in poglobljanju v pojma *poštenost* in *pravičnost* oblikoval teorijo pravičnosti, ki jo začinja s prisposobo izbire izza tančice nevednosti (Adlešič, 1998). Za lažje razumevanje poskusimo Rawlsov preizkus poštenosti oz. nepristranskosti pravil pojasniti na primeru rezanja torte. Predstavljajmo si, da imamo na mizi čokoladno torto ter ob mizi zbranih šest ljudi, ki si torte želijo. Torto moramo razdeliti med šest ljudi, nobeden od njih pa ni upravičen do večjega ali manjšega kosa. Kako lahko zagotovimo, da bo tisti, ki bo torto rezal, pošten in bo razrezal šest enako velikih kosov? Kako smo lahko prepričani, da ta, ki bo torto delil, ne bo sebi dodelil večjega kosa? Tako, da ga ne ohranjamo v nevednosti. »Če se bo namreč zavedal, da se lahko na koncu najmanjši kos torte v njegovih rokah znajde z enako verjetnostjo kot največji, se bo potrudil torto razrezati kar se da nepristransko, na kar se da enake kose. Na podoben način lahko zagotovimo, da bodo družbena pravila /.../ pravična – le poskrbeti je treba, da bo postopek njihove izbire dovolj pošten« (Klampfer, 2003).

Z delavnicami, predstavljenimi v nadaljevanju, tudi mi raziskujemo pojem *poštenost*. Razmišljamo o tem, kako udejanjati poštenost v medosebnih odnosih, in navedemo primere nepoštenih ravnanj. Učence spodbujamo h kritični presoji svojih poštenih oz. nepoštenih dejanj v odnosu do prijateljev, učiteljev, staršev in drugih bližnjih ter osvetlimo pomen poštenosti za širšo skupnost in družbo.

Namen delavnice: Učencem s pomočjo zgodbe predstavimo pošteno in nepošteno ravnanje. Spodbudimo jih k razmišljanju o pomenu poštenosti v prijateljskih odnosih ter poštenosti v kontekstu upoštevanja pravil.

Čas: 45 minut

Pripomočki: slikanica *Volk in krokodil* (Moreti, 2014), papir in barvice

Potek:

Učence povabimo, da se usedejo v krog. Ob slikanici preberemo pravljico o volku in krokodilu.

Sledi pogovor o vsebini in sporočilu slikanice. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z vprašanji:

- O čem govori pravljica?
- Kaj sta se volk in krokodil dogovorila? Sta se dogovora držala? Kdo od njiju je dogovor prekršil?
- Kdo od njiju je ravnal pošteno in kdo nepošteno?
- Kako se je ob tem počutil volk, kako pa krokodil?
- Kako bi vi rešili nastali konflikt? Kako bi ravnali, če bi bili v krokodilovi vlogi?

Po pogovoru v nekaj povedih obnovimo zgodbo in poudarimo njeno sporočilo: dogovori in kompromisi nam lahko marsikaj olajšajo. S sklepanjem dogovorov si lahko pomagamo: jaz naredim nekaj zate, ti nekaj zame, in tako hitreje ali na lažji način prideva do zelenega cilja. Pomembno pa je, da se dogovora držimo, torej da ravnamo pošteno. V zgodbi volk ni ravnal pošteno, saj se ni držal dogovora, ki sta ga sklenila s krokodilom.

Ste že kdaj ravnali nepošteno? Ste se kdaj vedli podobno kot volk? Kako ste se ob tem počutili?

Učencem razdelimo liste in barvice. Prosimo jih, naj narišejo sebe v podobni situaciji: ko so ravnali nepošteno, se niso držali dogovora ali so prekršili pravilo. Mogoče niso upoštevali pravil v igri s sošolcem?

Ali pa so se s starši dogovorili, da pospravijo sobo, pa tega niso storili, a so vseeno zahtevali nagrado?

Ko učenci zaključijo z risanjem, jih povabimo, da pravljico o volku in krokodilu še zaigrajo: določimo (ali izžrebamo) vloge, učenci pa ob našem branju upodabljajo prizore. Na delu zgodbe, ko volk ne upošteva dogovora, učencem naročimo, naj zaigrajo zgodbo tako, da volk in krokodil ravnata pošteno.

Kako se počutimo ob takšnem koncu zgodbe?

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano. Učence povabimo, da z nami s pomočjo spletne kamere delijo svoje risbe ali fotografije risb pošljejo naknadno. Na koncu naj učenci zgodbo odigrajo z domačimi (starši, skrbniki, sorojenci ...). Namesto slikanice *Volk in krokodil* lahko uporabimo tudi: *Polomljena kočija* (Fürst, 2017).

Namen delavnice: Z delavnico učencem predstavimo primere poštenega in nepoštenega ravnanja. Spodbudimo jih k razmišljanju o lastni poštenosti v odnosu do sošolcev, prijateljev, staršev in drugih.

Čas: 45 minut

Pripomočki: delovni list Poštenost (priloga 1.1), slikanica *Volk in krokodil* (Moreti, 2014)

Potek:

Pred razredom preberemo slikanico *Volk in krokodil*. Ko zaključimo z branjem, povabimo enega od učencev, da v nekaj povedih obnovi zgodbo in izlušči njeno sporočilo. Na primer: dogovori in kompromisi nam lahko marsikaj olajšajo. S sklepanjem dogovorov si lahko pomagamo: jaz naredim nekaj zate, ti nekaj zame, in tako hitreje ali na lažji način prideva do zelenega cilja. Pomembno pa je, da se dogovora držimo, torej da ravnamo pošteno. V zgodbi volk ni ravnal pošteno, saj se ni držal dogovora, ki sta ga sklenila s krokodilom.

Učencem razdelimo delovne liste Poštenost (priloga 1.1) ter jim damo približno 10 minut časa, da liste izpolnijo. Ko zaključijo, povemo, naj jih shranijo, saj jih bomo kasneje še potrebovali.

Poštenost je ena izmed pomembnih vrtilin oseb z integriteto. Učence povabimo, da razmislijo o tem, katera dejanja poštenosti so opazili v tem tednu.

Ogledamo si videoposnetek *Test poštenosti v Ljubljani* (Radio Antena, 2016; <https://www.youtube.com/watch?v=OsZYgZE0qfY&t=1s>).

Sledi pogovor ob vprašanjih:

- Kaj menite o videnem? Kako se počutite ob tem?
- Kako bi ravnali vi, če bi se znašli v podobni situaciji?
- Je poštenost pomembna? Zakaj?
- Ste sami kdaj ravnali nepošteno? Kaj vas je pripravilo do tega?
- Kako lahko vsak od nas prispeva k bolj pošteni družbi?

Učence povabimo, da spet vzamejo delovne liste in z razredom podelijo, kar so zapisali. Vsak naj podeli, kolikor in kar želi. Se lahko drug od drugega kaj naučimo?

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo: Delavnico izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne.

Namen delavnice: Z delavnico ozavestimo pomen pojma *poštenost*. Pri učencih spodbudimo razmišljanje o lastnih poštenih ali nepoštenih dejanjih ter osvetlimo pomen poštenosti za širšo skupnost in družbo.

Čas: 45–90 minut

Pripomočki: SSKJ, delovni list Poštenost (priloga 1.1), delovni list (Ne)poštenost v svetu (priloga 1.2)

Potek:

Učence vprašamo, kaj razumejo pod pojmom *pošten*. Po tem, ko podelijo svoje misli, enemu od učencev naročimo, naj v Slovarju slovenskega knjižnega jezika poišče razlago omenjenega pojma ter jo naglas prebere sošolcem in sošolkam.

Poštèn-êna-o prid., poštênejši (è é)

1. *ki ravna v skladu z določenimi normami, priznanimi načeli: pošten človek; sosed je pošten in delaven; predstojnik je bil do vseh pošten; vse življenje je ostal pošten; bodi pošten in priznaj krivdo; zelo je poštena, nikomur ne bi storila nič hudega / ekspr. on je poštena duša / to je revna, a poštena družina / naša hiša je poštena / publ. pošten najditelj naj izgubljeni predmet vrne proti nagradi*

// *nav. ekspr. ki je v skladu z določenimi normami, pravili: poštena igra / poštena obravnava problema / dobiti pošteno plačilo za pošteno delo*

2. *ki obvladuje moralno negativna nagnjenja in teži k dobremu: poštena ženska; dekle je pošteno / pošteno življenje*

3. *nav. ekspr. ki se ne okorišča z oškodovanjem drugega: pošten obrtnik, trgovec; v tej trgovini so zelo pošteni / poštena kupčija*

4. *ki vsebuje, izraža resnične misli, čustva: pošten obraz; njegovi nameni so pošteni; ekspr. to je poštena beseda; pošteno priznanje*

Ste se ob prebranem naučili kaj novega?

Učencem razdelimo delovne liste (priloga 1.1). Za reševanje naj si vzamejo dovolj časa, na vprašanja odgovarjajo individualno.

Ogledamo si videoposnetek *Blind man asking for change* (PrankGenerator, 2015; <https://www.youtube.com/watch?v=o7S-6BdznlE>).

Posnetek prikazuje eksperiment, ki so ga izvedli v Avstraliji. Za namen izvedbe eksperimenta si fant nadene sončna očala in v rokah drži belo palico, takšno, kot jo za orientacijo uporabljajo slepi in slabovidni. Tako opremljen se postavi na ulico in ogovarja mimoidoče. Vpraša jih, ali imajo pri sebi kaj drobiža in bi mu bili pripravljene izmenjati bankovec za 5 dolarjev v enako vsoto kovancev. Ob tem fant seže v žep in v roki drži dva bankovca – enega za 5 dolarjev ter enega za 50 dolarjev. Njegovi sogovorniki se na to odzovejo zelo različno – nekateri situacijo grdo izkoristijo ter fantu v zameno za 5 dolarjev vrednosti kovancev iz roke vzamejo bankovec za 50 dolarjev, nekateri pa ravnajo pošteno in fanta celo opozorijo na to, da v roki drži dva bankovca različnih vrednosti. Med ogledom videoposnetka bodimo pozorni na odzive mimoidočih, ki jih fant prosi za pomoč.

Predlagani posnetek je v angleškem jeziku. V kolikor presodimo, da je vsebina v angleščini prezahtevna za učence, si lahko ogledamo videoposnetek *Test poštenosti v Ljubljani* (Radio Antena, 2016; <https://www.youtube.com/watch?v=OsZYgZE0qfY&t=1s>).

Sledi pogovor ob vprašanjih:

- Kaj menite o videnem? Kako se počutite ob tem?
- Kako bi ravnali vi, če bi se znašli v podobni situaciji?
- Je poštenost pomembna? Zakaj?
- Ste sami kdaj ravnali nepošteno? Kaj vas je pripravilo do tega?
- Kako lahko vsak od nas prispeva k bolj pošteni družbi?

Delovni list (Ne)poštenost v svetu (priloga 1.2) razrežemo na tri dele, sledimo oznakam na listu. Učence razdelimo v tri skupine ter vsaki skupini dodelimo en primer z delovnega lista (Ne)poštenost v svetu. V skupini naj učenci preberejo zapisani primer nepoštenega ravnanja ter nato:

- Ugotovijo, za kaj gre in opisano dejavnost poskusijo poimenovati z uveljavljenim izrazom.
- Na spletu poiščejo en članek, ki obravnava tovrstno nepoštenost.
- Razmišljajo in raziščejo, katere organizacije, institucije ali ustanove so odgovorne za obravnavo tovrstnih nepoštenosti.

Na koncu vsaka skupina preostalim na kratko opiše primer, ki ga je raziskovala.

Poštenost je ena izmed pomembnih vrlin oseb z integriteto. Učence povabimo, da razmislijo o tem, katere osebe, ki so bile minuli teden izpostavljene v javnosti, izkazujejo integriteto.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Prvi del delavnice izvedemo, kot je opisano. V drugem delu učencev ne delimo v skupine, vsak posameznik si na delovnem listu (priloga 1.2) izbere en primer in nato individualno razišče, za katero nepošteno dejavnost gre, na spletu poišče en članek ter navede odgovorne ustanove, pristojne za obravnavo.

2. VERODOSTOJNOST

Verodostojnost je značilnost osebe, ki je vredna zaupanja. Verodostojen je ta, »ki mu je verjeti« (Verodostojnost, 2021). Če predpostavljamo, da osebi, podatkom ali institucijam lahko verjamemo, nam to olajša marsikatero situacijo in marsikateri odnos. Laži lahko skrhajo naše zaupanje v ljudi, podatke ali institucije. Vsaka laž je laž, četudi ni zlonamerna in ni izrečena z namenom prizadeti nekoga ali koga zavesti. Naši odnosi, lahko so to prijateljski odnosi, odnos s starši ali partnerski odnosi, temeljijo na zaupanju in vsaka laž, tudi dobronamerna, lahko škoduje odnosu, ko je razkrita. Most zaupanja počni in čeprav se zaradi ene razpoke most ne bo zrušil, je ta razpoka vidna in je most zaradi nje manj stabilen. Dobro je, da smo vedno odkriti, resnicoljubni in posledično verodostojni. V vsaki situaciji lahko najdemo način, kako povedati in razložiti resnico tako, da bo to spoštljivo in prijazno do osebe na drugi strani ter da bomo hkrati podajali verodostojne informacije.

Z delavnicami, predstavljenimi v nadaljevanju, učence spodbudimo k govorjenju resnice in ozavestimo pomen verodostojnosti v odnosu do prijateljev. Pri učencih 2. in 3. vzgojno-izobraževalnega obdobja spodbudimo razmišljanje o posledicah neresnice in njihovo kritično razmišljanje ter opozorimo na pomen kritičnosti do dobljenih informacij.

Namen delavnice: Učence spodbudimo h govorjenju resnice in ozavestimo pomen resnice v odnosu do prijateljev.

Čas: 45 minut

Pripomočki: slikanica *Debela kosmata laž* (Robberecht, 2021), barvni papir, lepilo

Potek:

Učence povabimo, da pozorno prisluhnejo. Ob slikanici preberemo pravljico *Debela kosmata laž*.

Sledi pogovor o vsebini in sporočilu slikanice. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z vprašanji:

- Zakaj je Luka rekel, da je njegova sestra Ela razbila kuhinjsko šipo?
- Kdo je šipo v resnici razbil?
- Kako se je Luka počutil, ko se je zlagal?
- Ali veste, kaj je laž?
- Se vam je že kdo zlagal? Kako ste se počutili, ko ste izvedeli za laž?
- Ali ste se vi že komu zlagali? Kako ste se ob tem počutili?
- Kaj se je zgodilo potem? Ste čez čas povedali resnico? Če da, ste ob tem čutili olajšanje? Kaj ste spoznali?

Po pogovoru v nekaj povedih obnovimo zgodbo in poudarimo njeno sporočilo: Luka je pri igri z žogo razbil šipo kuhinjskega okna. Ker se je ustrašil jeznega očka, se je zlagal in za razbito šipo okrivil sestrico Elo. Sestrico je doletela kazen in po večerji ni dobila sladice. Luko ob tem začne peči vest, počuti se slabo, ker se je zlagal. Svojo laž občuti kot veliko kepo, ki ga tišči, kot velikega težkega slona, ki ga mora nositi s sabo. Kako se Luka znebi tega velikega težkega slona?

Učence vprašamo, ali si lahko zamislijo še kakšen drug način, kako prikazati laž, ki raste in se širi. Povabimo jih, da laž upodobijo z barvnim papirjem v tehniki trganke (papir trgajo na zelene koščke in jih nato zlepijo v zeleno obliko).

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne. Učence povabimo, da z nami s pomočjo spletne kamere delijo svoje izdelke ali nam fotografije izdelkov pošljejo naknadno. Namesto slikanice *Debela kosmata laž* lahko uporabimo tudi: *Kako raste laž* (Kraljič, 2013) ali *Laž in njen ženin* (Milčinski, 2008), ki je v zvočni obliki dostopna tudi na: <https://www.youtube.com/watch?v=XLXfZTeWhN4>.

Namen delavnice: Učencem pomagamo ozavestiti pomembnost govorjenja resnice ter spodbudimo njihovo razmišljanje o posledicah neresnice.

Čas: 45 minut

Pripomočki: papir, pisala, delovni list Posledice neresnice (priloga 2.1)

Potek:

Učence povabimo k uvodni aktivnosti. Vsak od učencev naj vzame list papirja in pisalo. Izberejo naj si eno temo (na primer moj hišni ljubljencek, jaz in počitnice, moja družina, moj najboljši prijatelj in podobno) ter na list najprej napišejo pet resničnih dejstev o izbrani temi. Ko vsi zaključijo s pisanjem, naročimo, naj vsak o izbrani temi zapiše še pet laži.

Na primer:

Izbrana tema = moj hišni ljubljencek

Pet resnic: Imam hrčka po imenu Bine. Bine biva v kletki v moji sobi. Bine se zelo rad igra na vrtljivem kolesu. Bine se rad crklja. Želim si imeti še enega hrčka, da bo Bine imel prijatelja.

Pet laži: Za domačo žival imam aligatorja. Moj aligator ima pet nog in moder rep. Vsak dan za kosilo poje 10 kg sliv. Prejšnji teden je za malico pojedel sosedovega kužka. Moj aligator zna leteti.

Ko vsi učenci napišejo pet resnic in pet laži, enega od njih povabimo, da začne in po lastni izbiri prebere ali zapisane resnice ali zapisane laži (ne pa obojega). Ostali učenci ugibajo, ali je sošolec prebral resnice ali laži.

Po aktivnosti se z učenci pogovorimo:

- Kako ste se počutili pri pisanju resnice in kako pri pisanju laži?
- Česa ste se hitreje spomnili – resnic ali laži?
- Kako ste se počutili, ko ste resnico/laž povedali pred celim razredom?
- Na podlagi česa ste »prepoznali«, ali je prebrano laž ali resnica?

Na tablo napišemo pregovor »Laž ima kratke noge« in učence vprašamo, ali so že slišali za ta pregovor. Kaj pomeni?

Ogledamo si posnetek, ki so ga pripravili na OŠ Leskovec pri Krškem (2016; posneto po literarni predlogi Laure Rankin: *Rebeka in (ne tako) majhna, drobcena laž*): <https://www.youtube.com/watch?v=KLx-3-eCSyK4>.

Razdelimo delovne liste Posledice neresnice (priloga 2.1) in učence povabimo, da jih izpolnijo. Ko vsi učenci zaključijo s samostojnim reševanjem, se o vsebini delovnega lista pogovorimo.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne.

12-14 let

Namen delavnice: Z učenci ozavestimo pomembnost govornenja resnice, spodbudimo njihovo kritično razmišljanje ter opozorimo na pomen kritičnosti do dobljenih informacij.

Čas: 90 minut

Pripomočki: papir, pisala, delovni list Verodostojnost – laži (priloga 2.2), SSKJ, najmanj štiri časopisi z novicami, izroček *Kako prepoznati lažne novice?* (priloga 2.3)

Potek:

Učence povabimo k uvodni aktivnosti. Vsak od učencev naj vzame list papirja in pisalo ter zabeleži troje: dve trditvi, ki veljata zanj (ki držita, sta resnični) ter eno trditve, ki zanj ne velja (ne drži, ni resnična). Vsak učenec mora torej napisati dve resnici in eno laž. Na primer: Resnica = Ko sem bil star 7 let, sem s starši dva tedna preživel na Kitajskem. Laž = Res ne maram čokolade. Ko vsi učenci zabeležijo svojo laž in resnici, eden od njih začne in trditve naglas prebere celemu razredu, ob tem pa seveda ne pove, kateri trditvi držita in katera ne. Sošolci in sošolke ugibajo, kateri trditvi sta resnični in katera ni. Cilj aktivnosti je, da učenci poskusijo prepoznati laž. Pazimo na to, da pridejo na vrsto vsi učenci.

Po aktivnosti se z učenci pogovorimo:

- Kako ste se počutili ob pisanju resnice in laži o sebi?
- Česa ste se hitreje spomnili – resnice ali laži?
- Kako ste se počutili, ko ste laž povedali pred celim razredom?
- Na podlagi česa ste »prepoznali« laž sošolca ali sošolke?

Razdelimo delovne liste Verodostojnost – laži (priloga 2.2) in približno 10 minut namenimo samostojnemu reševanju.

Na tablo narišemo premico. Na eno stran premice napišemo »opravičljiva laž«, na drugo pa »neopravičljiva laž«. Z učenci se pogovorimo o premicah na njihovih delovnih listih: V kateri od opisanih situacij so laž označili za »opravičljivo«? Katera laž pa se jim je zdelala najmanj opravičljiva?

S pogovorom in sklepanjem kompromisov poskusimo sestaviti razredno »merilo opravičljivosti« na premici. Učencem lahko postavljamo dodatna vprašanja, s katerimi jih spodbudimo k razmišljanju:

- Če nekaj zamolčimo, je to laž?
- Če nekaj rečemo zato, da druge osebe ne bi prizadeli, ali je to še vedno laž?
- Kaj se zgodi z zaupanjem v odnosu, če druga oseba odkrije našo, četudi dobronamerno laž?
- Ali sploh obstajajo situacije, ko se je bolje zlagati kot povedati resnico?

Vsaka laž je laž, četudi ni zlonamerna in ni izrečena z namenom prizadeti nekoga ali koga zavesti. Naši odnosi, lahko so to prijateljski odnosi, odnos s starši ali partnerski odnosi, temeljijo na zaupanju in vsaka laž, tudi dobronamerna, lahko škoduje odnosu, ko je razkrita. Most zaupanja počni in čeprav se zaradi ene razpoke most ne bo zrušil, je ta razpoka vidna in je most zaradi nje manj stabilen. Dobro je, da smo vedno odkriti in resnicoljubni, torej verodostojni. V vsaki situaciji lahko najdemo način, kako povedati in razložiti resnico tako, da bo to spoštljivo in prijazno do osebe na drugi strani ter da bomo hkrati podajali verodostojne informacije.

Pri učencih preverimo razumevanje pojma verodostojnost. V kolikor presodimo, da pojma ne razumejo dovolj dobro, si pri razlagi pomagamo s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika.

Prišli smo torej do spoznanja, da je verodostojnost dobra človeška vrlina. Kako pa je z informacijami, s katerimi se vsakodnevno srečujemo v svetu? So te vedno verodostojne? Na primer podatki, ki nam jih posredujejo televizija, družbena omrežja in splet nasploh? Kako lahko vemo, katere informacije so resnične in katere so neresnične?

Dandanes so informacije bolj dostopne kot kdaj koli prej. Informacije lahko pridobimo s pomočjo različnih medijev, družbenih omrežij, z branjem, poslušanjem, gledanjem poročil. Novice, o katerih beremo/jih poslušamo, so lahko spodbudne, tragične, srečne, žalostne, preprouste ali zapletene. Kolikokrat na te novice pogledamo kritično in pomislimo, ali res drži vse, kar piše?

Učence razdelimo v štiri skupine in skupinam razdelimo različne časopise (vsaka skupina naj ima najmanj en časopis). Na tablo narišemo razpredelnico s tremi razdelki: verodostojna novica, neverodostojna novica, potrebujem več informacij. Vsak razdelek naj ima dovolj prostora

ra, da bodo učenci lahko na tablo razvrščali različne časopisne članke.

Učenci poiščejo, izrežejo in razvrstijo različne časopisne članke v zgoraj zapisane kategorije, in sicer:

- V kategorijo »verodostojna novica« spadajo članki, za katere učenci menijo, da je njihova vsebina resnična, so podatki v novici navedeni pravilno in novica ne zavaja.
- V kategorijo »neverodostojna novica« spadajo članki, za katere učenci menijo, da njihova vsebina ni resnična, nekateri podatki v novici niso točni ali novica zavaja.
- V kategorijo »potrebujem več informacij« spadajo članki, o katerih bi učenci potrebovali več informacij, da bi se lahko odločili, ali so verodostojne ali ne.

Vsaka skupina naj za posamezen razdelek poišče najmanj en članek. Ko skupine zaključijo z delom, skupaj pregledamo na tabli zbrane članke in se o delu pogovorimo. Poudarimo, da pravih ali napačnih odgovorov ni, saj bi za resno preverjanje, ali je novica verodostojna, potrebovali več časa in več različnih virov. Pri nadaljnjem pogovoru si lahko pomagamo z vprašanji:

- Je bilo težko poiskati primere za vse tri kategorije?
- Kako ste se odločili, da ste članek uvrstili v razdelek »potrebujem več informacij«?
- Ko brskate po socialnih omrežjih, ali kdaj preverite dobljene informacije? Zakaj ja oziroma zakaj ne?
- Zakaj menite, da je pomembno preverjati verodostojnost informacij?

Verodostojnost je ena izmed pomembnih vrtilin oseb z integriteto. Učence povabimo, da razmislijo o tem, katere osebe, ki so bile minuli teden izpostavljene v javnosti, izkazujejo integriteto.

Učencem lahko razdelimo izročke z nasveti o tem, kako prepoznati lažne novice (priloga 2.3) ter jim predstavimo spletno stran *Casoris*, dostopno na: <https://casoris.si/kako-prepoznati-lazne-novice/>.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Prvi del delavnice izvedemo, kot je opisano. Premico opravičljiva laž – neopravičljiva laž rišemo v spletnem orodju *Slikar* ali na list papirja, ki ga nato s pomočjo spletne kamere pokažemo učencem. Zadnji del

delavnice izvedemo tako, da z učenci najprej pogledamo videoposnetek *Infodrom: Lažne novice* (TVInfodrom, 2020; dostopno na <https://www.youtube.com/watch?v=pTCOKRrAG3s>). Predstavimo jim tudi izročke z nasveti o tem, kako prepoznati lažne novice (priloga 2.3). Nato učencem naročimo, naj s pomočjo pridobljenega znanja o preverjanju informacij na spletu poiščejo en članek, za katerega so prepričani, da podaja verodostojne informacije. Ob zaključku učence prosimo, naj z nami delijo dobljene članke.

3. PRISTNOST

Vsi smo si že kdaj »nadeli masko« in se pred prijatelji, sošolci in sošolkami ali v kakšni drugi skupini obnašali na določen način ali rekli določene stvari zgolj zato, da bi bili v krogu ljudi sprejeti in opaženi. Namesto da bi bili pristni v tem, kar smo, smo igrali vlogo, ki je bila od nas pričakovana in na ta način »sodelovali« z drugimi oziroma naredili vtis na druge. Smo takrat ravnali pristno? Pristen je, kdor živi in ravna v skladu s svojimi vrednotami. Pristna oseba prav tako izrazi svoje mnenje, ravna v skladu s svojim počutjem ter je iskrena do sebe in drugih.

V delavnicah, predstavljenih v nadaljevanju, skupaj z učenci utrdimo zmožnost prepoznavanja lastnih čustev in jih podpremo v pristnem izražanju. Razvijamo sposobnost empatije, učence pa tudi spodbudimo h kritičnemu razmisleku o lastni pristnosti v odnosih.

Namen delavnice: Skupaj z učenci utrdimo zmožnost prepoznavanja lastnih čustev in vživljanja v drugega ter spodbudimo pristnost v izražanju.

Čas: 45 minut

Pripomočki: Zgodba o Niku in Aljažu (priloga 3.1), papir, pisala, barvice

Potek:

Učence povabimo, da pozorno prisluhnejo zgodbi o Niku in Aljažu (priloga 3.1).

Enega od učencev prosimo, da v nekaj povedih obnovi vsebino slišane.

Sledi pogovor o vsebini in sporočilu zgodbe. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Kaj smo izvedeli?
- Kako so se počutili fantje v zgodbi? Kako se je počutil Aljaž, kako Nik, kako Bor?
- Učence povabimo, da presodijo, ali je bil Nik v svojem odzivu pristen, ter svojo presojo utemeljijo.
- Kaj pomeni, da je nekdo pristen?
- Kako menite, da se zgodba nadaljuje? Ali Nik uspe zbrati pogum in povedati Aljažu, kako se počuti?

Čeprav včasih ne vemo, kaj bi, to ne pomeni, da nismo pristni v svojem odzivu. Pomembno je, da ravnamo v skladu s svojim notranjim prepričanjem in da s svojim govorom ter vedenjem kar se da odražamo svoje notranje prepričanje. Zelo pomembno je, da ne delujemo, govorimo ali se izražamo v nasprotju s svojim notranjim prepričanjem.

Učencem razdelimo papir, pisala in barvice. Naročimo jim, naj v obliki stripa nadaljujejo zgodbo, tako da bo Nik ravnal pristno, torej v skladu s svojimi čustvi. Ustvarjanju namenimo dovolj časa. Ko vsi učenci zaključijo z delom, jim ponudimo možnost, da svoje stripe predstavijo razredu.

Sledi pogovor o pomembnosti prepoznavanja svojih čustev ter pristnega in iskrenega izražanja, torej izražanja v skladu s svojimi čustvi. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Ste se kdaj znašli v podobni situaciji kot Nik?
- Se vam je kdaj pripetilo, da niste zmogli povedati svojega mnenja?
- Kaj ste takrat storili in kaj bi lahko naredili drugače?
- Kako se počutite, ko ste v svojem izražanju pristni in iskreni?

Učence spodbudimo k prepoznavanju in pristnemu izražanju svojih čustev v vsakdanjem življenju v vseh odnosih – do prijateljev, staršev, učiteljev in drugih.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne. Učence povabimo, da izdelane stripe delijo z nami s pomočjo spletne kamere.

Namen delavnice: Z delavnico pri učencih utrdimo zmožnost prepoznavanja čustev, razvijamo sposobnost empatije ter jih spodbudimo h kritičnemu razmisleku o lastni pristnosti v odnosih.

Čas: 45 minut

Pripomočki: Zgodba o Niku in Aljažu (priloga 3.1), papir, pisala, barvice, škarje, listki z nedokončanimi povedmi (priloga 3.2), vrečka/košarica/lonček

Potek:

Učence povabimo, da pozorno prisluhnejo zgodbi o Niku in Aljažu (priloga 3.1).

Enega od učencev prosimo, da v nekaj povedih obnovi vsebino slišanege.

Sledi pogovor o vsebini in sporočilu zgodbe. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Kaj smo izvedeli?
- Kako so se počutili fantje v zgodbi? Kako se je počutil Aljaž, kako Nik, kako Bor?
- Učence povabimo, da presodijo, ali je bil Nik v svojem odzivu pristen, ter svojo presojo utemeljijo.
- Kaj pomeni, da je nekdo pristen?
- Kako menite, da se zgodba nadaljuje? Ali Nik uspe zbrati pogum in povedati Aljažu, kako se počuti?

Čeprav včasih ne vemo, kaj bi, to ne pomeni, da nismo pristni v svojem odzivu. Pomembno je, da ravnamo v skladu s svojim notranjim prepričanjem in da s svojim govorom ter vedenjem kar se da odražamo svoje notranje prepričanje. Zelo pomembno je, da ne delujemo, govorimo ali se izražamo v nasprotju s svojim notranjim prepričanjem.

Učencem razdelimo papir, pisala in barvice. Naročimo jim, naj v obliki stripa nadaljujejo zgodbo tako, da bo Nik ravnal pristno, torej v skladu s svojimi čustvi. Ustvarjanju namenimo dovolj časa. Ko vsi učenci zaklju-

čijo z delom, ponudimo možnost, da svoje stripe predstavijo razredu.

Pripravimo listke z nedokončanimi povedmi (priloga 3.2), za pomoč pri rezanju lahko prosimo učence. Posedemo se v krog, listke z nedokončanimi povedmi damo v vrečko, košarico ali lonček in prosimo enega od učencev, naj dejavnost začne. Izvleče listek, prebere napisano ter poved dopolni s svojim razmišljanjem. Nadaljujemo v krogu tako, da vsak učenec pride vsaj enkrat na vrsto. Že uporabljene listke lahko učenci vrnejo v vrečko, košarico ali lonček, saj ni nič narobe, če jih nato izvleče še kdo drug.

Učence spodbudimo k prepoznavanju in pristnemu izražanju svojih čustev v vsakdanjem življenju v vseh odnosih – do prijateljev, staršev, učiteljev in drugih.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Prvi del delavnice izvedemo, kot je opisano. Učence povabimo, da izdelane stripe delijo z nami s pomočjo spletne kamere. Del delavnice, v katerem uporabljamo nedokončane povedi, izvedemo tako, da preberemo začetek povedi in nato prosimo enega od učencev, naj nadaljuje. Pazimo, da pridejo na vrsto vsi učenci, pri čemer lahko eno poved preberemo večkrat.

12-14 let

Namen delavnice: Z delavnico pri učencih utrdimo zmožnost prepoznavanja **čustev, razvijamo njihovo** sposobnost empatije ter jih spodbudimo h kritičnemu razmisleku o lastni pristnosti v odnosih.

Čas: 90 minut

Pripomočki: Zgodba o Niku in Aljažu (priloga 3.1), škarje, listki z nedokončanimi povedmi (priloga 3.2), vrečka, košarica ali lonček

Potek:

Razred prosimo za enega prostovoljca. Ta učenec naj naglas prebere zgodbo o Niku in Aljažu (priloga 3.1), preostali učenci mu pozorno prisluhnejo.

Po prebrani zgodbi enega od učencev prosimo, da v nekaj povedih obnovi vsebino slišane.

Sledi pogovor o vsebini in sporočilu zgodbe. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Kaj smo izvedeli?
- Kako so se počutili fantje v zgodbi? Kako se je počutil Aljaž, kako Nik, kako Bor?
- Učence povabimo, da presodijo, ali je bil Nik v svojem odzivu pristen, ter svojo presojo utemeljijo.
- Kaj pomeni, da je nekdo pristen?
- Kako menite, da se zgodba nadaljuje? Ali Nik uspe zbrati pogum in povedati Aljažu, kako se počuti?

Čeprav včasih ne vemo, kaj bi, to ne pomeni, da nismo pristni v svojem odzivu. Pomembno je, da ravnamo v skladu s svojim notranjim prepričanjem in da s svojim govorom ter vedenjem kar se da odražamo svoje notranje prepričanje. Zelo pomembno je, da ne delujemo, govorimo ali se izražamo v nasprotju s svojim notranjim prepričanjem.

Učence povabimo, da oblikujejo krog. Povemo jim, da bomo prebrano zgodbo odigrali, in prosimo za prve tri »igralce«. Če učenci želijo, lahko like spremenimo, na primer tako, da namesto Nika in Aljaža v zgodbi

nastopata Lea in Barbara. Trije učenci naj zgodbo odigrajo do točke, ko se Nik znajde v precepu in razmišlja o tem, kako naj se odzove. Na tej točki igro ustavimo in razred vprašamo, kako naj igralci odigrajo svoje vloge. Razred naj da natančna navodila vsakemu od igralcev. Igralci skušajo slediti navodilom sošolcev. Potek igre lahko na kateri koli točki ustavimo in razred prosimo, naj poda dodatna navodila ali zgodbo zapelje drugače – vsakič ponudimo tudi možnost, da se igralci zamenjajo (torej da nekdo iz razreda prevzame vlogo enega od igralcev). Na ta način lahko preigramo nešteto scenarijev in se ob tem pogovorimo o različnih možnih razpletih, različnih reakcijah, pristnih in nepristnih odzivih ... Odigramo lahko tudi neprimerne odzive, nepristno ravnanje in podobno, pomembno pa je, da aktivnost zaključimo s pristnim odzivom in pozitivnim razpletom zgodbe. Na primer: Nik Aljažu pove, da mu ni prijetno ob tem, kako se Aljaž vede do novega sošolca. Aljaž spozna svojo zmoto in se Boru opraviči.

Za zaključek pripravimo listke z nedokončanimi povedmi (priloga 3.2), pri pripravi (rezanju) nam lahko pomagajo učenci. Ponovno se posedemo v krog, listke z nedokončanimi povedmi damo v vrečko, košarico ali lonček in prosimo enega od učencev, naj dejavnost začne. Izvleče listek, prebere napisano ter poved dopolni s svojim razmišljanjem. Nadaljujemo v krogu tako, da vsak učenec pride vsaj enkrat na vrsto. Že uporabljene listke lahko učenci vrnejo v vrečko, košarico ali lonček, saj ni nič narobe, če jih nato izvleče še kdo drug.

Učence spodbudimo k prepoznavanju in pristnemu izražanju svojih čustev v vsakdanjem življenju v vseh odnosih – do prijateljev, staršev, učiteljev in drugih.

Pristnost je ena izmed pomembnih vrtilin oseb z integriteto. Učence povabimo, da razmislijo o tem, katere osebe, ki so bile minuli teden izpostavljene v javnosti, izkazujejo integriteto.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Prvi del delavnice (branje zgodbe ter pogovor o vsebini in sporočilu) izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne. Osrednji del, torej preigravanje različnih scenarijev, izvedemo tako, da igra temelji na dialogu (brez gibanja po razredu). Del delavnice, v katerem uporabljamo nedokončane povedi, izvedemo tako, da preberemo začetek povedi in nato prosimo enega od učencev, naj nadaljuje. Pazimo, da pridejo na vrsto vsi učenci, pri čemer lahko eno poved preberemo večkrat.

4. CELOVITOST

»Notranji učitelj ni glas vesti, ampak identitete in integritete. Ne govori nam, kaj bi morali biti, ampak, kaj je realno za nas, kaj je resnično? Govori nam približno takole: »Tole ustreza tvoji osebi, tole pa ne.« Notranji učitelj straži vrata osebnosti, odbija vse, kar ne sodi v našo celovitost in pozdravlja vse, kar jo potrjuje« (Palmer, 2001). Kot nam pove že prebrani odstavek, celovitost pomeni »dejstvo, da so vsi sestavni deli česa združeni v skladno celoto« (Celovitost, 2021). Celovito deluje oseba, ki zmore prepoznati, kaj se sklada z njeno osebnostjo, ki zmore prepoznati svoja čustva in v skladu z njimi tudi sprejeti odločitve, se izražati, ravnati. Celoviti smo, ko so naše vrednote, čustva in dejanja usklajena.

Z delavnicami, predstavljenimi v nadaljevanju, pri učencih spodbujamo prepoznavanje in izražanje lastnih čustev. Razvijamo sposobnost življenja v drugega. Definiramo pojem *celovitost* in ga povežemo s pojmom celovitega ravnanja. Učencem 3. vzgojno-izobraževalnega obdobja tudi pomagamo ozavestiti njihov način izražanja čustev v konkretnih situacijah ter jim predstavimo tehniko, ki spodbuja posameznikovo celostno ravnanje.

Namen delavnice: Z delavnico učence spodbudimo k prepoznavanju in izražanju lastnih čustev.

Čas: 45 minut

Pripomočki: flomastri, karton ali trši papir, škarje, lepilni trak, lesene palčke (na primer palčke za ražnjiče, sladoleadne palčke, vejice, nabrane v gozdu).

Potek:

Učence povabimo, da se usedejo v krog. Preberemo jim slikanico *Velika knjiga o čustvih* (Hoffman, 2013), slikanico *Čustva* (Deneux, 2020) ali slikanico *V mojem srcu* (Witek, 2021).

Sledi pogovor o vsebini ter sporočilu slikanice. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z vprašanji:

- O čem smo brali?
- Katera čustva so bila opisana v slikanici?
- Ste že občutili vsa čustva, ki so opisana v slikanici, ali katerega od njih še ne poznate?
- Ali v telesu občutimo vsa čustva enako? Kje začutite srečo, kje začutite žalost ...?

Če kdo od učencev želi, lahko podeli, kako doživlja različna čustva (na primer kje v telesu občuti jezo, kako to jezo potem izrazi, kaj naredi).

Po pogovoru sledi ustvarjalni del aktivnosti: z učenci izdelamo »čustvene palice«. Iz tršega papirja ali kartona izrežemo kroge. Krogov naj bo toliko, kolikor čustev bomo narisali. Poskusimo najprej z osnovnimi čustvi (veselje, žalost, gnus, strah in jeza), kasneje pa lahko našo zbirko čustev na palčkah dopolnimo. Na izrezane kroge s flomastri narišemo izraze, ki predstavljajo posamezno čustvo. Pri tem naj nam pomagajo učenci, in sicer:

- Čustvo najprej poimenujemo (npr. žalost) in učence vprašamo, ali kdaj čutijo žalost.
- Potem jih prosimo, da nam opišejo, kakšen je takrat izraz na njihovo-

vem obrazu (postavljamo lahko podvprašanja kot na primer »Kako so oblikovana tvoja usta, ko si žalosten? So odprta ali zaprta? Zavihana navzgor ali navzdol? Kako gledajo tvoje oči? Ti po licih tečejo solze?«)

- Učence prosimo, da nam narekujejo, kako narisati npr. žalosten izraz. Če želi risati kateri od učencev, mu to seveda omogočimo.

Ko smo narisali vse izraze, na zadnjo stran krogov z lepilnim trakom zalepimo palico. Učencem povemo, da je pomembno, da se trudijo pri sebi prepoznati različna čustva v različnih situacijah ter da je prav tako pomembno, da čustva jasno izrazijo. Če tega ne zmorejo storiti z besedami, lahko najdejo drug način, da izrazijo, kako se počutijo. Čustvene palice postavimo v učilnici na vidno in vsem dostopno mesto. Pri nadaljnjem delu nam lahko pomagajo tako, da učencem bolj nazorno prikažemo, kako se nekdo počuti. Prav tako lahko učenci s pomočjo čustvenih palic v razredu lažje izrazijo svoje počutje.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Prvi del delavnice izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne. Ustvarjalni del dejavnosti (izdelava čustvenih palic) učenci realizirajo sami doma – za izdelavo podamo natančna navodila.

Namen delavnice: Z delavnico pri učencih spodbudimo prepoznavanje ter izražanje lastnih čustev. Razvijamo sposobnost življenja v drugega. Definiramo pojem *celovitost* in ga povežemo s pojmom celovitega ravnanja. Prav tako učencem pomagamo ozavestiti njihov način izražanja čustev.

Čas: 45 minut

Pripomočki: Predloga za čustveno kocko (priloga 4.1), delovni list s povedmi (priloga 4.2), delovni list Kako se izrazim? (priloga 4.3)

Potek:

Uvodno aktivnost izpeljemo s tehniko možganske nevihte. Učencem povemo, da se bomo pogovarjali o prepoznavanju in izražanju čustev. Na tablo zapišemo pojem čustva. Učence prosimo, da z nami delijo vse asociacije na to besedo (vsak naj pove, kar mu pade na misel, ni pravih ali napačnih odgovorov), mi pa njihove predloge zapisujemo na tablo. Končni izdelek naj bo tabla, polna besed in besednih zvez, ki jih povezujemo s pojmom čustva.

Celovitost pomeni dejstvo, da so »vsi sestavni deli nečesa združeni v skladno celoto« (Fran, 2021). Oseba deluje celovito, kadar je usklajena v svojem razmišljanju, občutenju in delovanju: to bi pomenilo, da je oseba zmožna prepoznati in razumeti svoja čustva, jih na sprejemljiv način izraziti in v skladu s svojim čutenjem tudi ravnati.

Celovitost je ena izmed pomembnih vrtilin oseb z integriteto. Učence povabimo, da razmislijo o tem, katere osebe, ki so bile minuli teden izpostavljene v javnosti, izkazujejo integriteto.

Učence razdelimo v štiri skupine. Sledi priprava na aktivnost: Vsaka skupina naj prejme predlogo čustvene kocke (priloga 4.1) ter seznam povedi (priloga 4.2). V skupini naj učenci najprej na plašč kocke narišejo ali napišejo naslednja čustva (na vsako ploskev po eno): veselje, žalost, gnus, strah, jeza in presenečenje. Plašč kocke nato izrežejo in sestavijo v čustveno kocko. V naslednjem koraku naj učenci list z zapisanimi predlogi povedi, ki izražajo različna čustva, razrežejo po

za to pripravljenih črtah. Povedi premešajo in obrnejo z napisano stranjo navzdol.

Ko imajo vse skupine pripravljeno vse potrebno (čustveno kocko in listke s predlogi povedi, ki izražajo različna čustva), podamo navodila:

Eden v skupini naj začne tako, da se nekoliko oddalji od skupine in najprej vrže čustveno kocko. Za tem iz kupčka povedi izžreba en listek. Vrne se k preostalim članom skupine in poved, ki jo je izžrebal, prebere tako, da s tonom glasu in izrazom na obrazu izrazi čustvo, ki mu ga je »določila« čustvena kocka. Preostali člani skupine morajo pozorno spremljati učenčevo izražanje in ob koncu povedati dvoje: Katero čustvo je sporočala poved ter katero čustvo je izražal učenec s tonom glasu in obrazno mimiko? Aktivnost izvajamo tako dolgo, da pride vsak učenec v skupini vsaj enkrat na vrsto ali tako dolgo, dokler je to učencem zanimivo.

Sledi pogovor ob vprašanjih:

- Kako ste se počutili pri izvajanju te dejavnosti?
- Kako ste se počutili, ko ste morali zapisano poved prebrati v točno določenem čustvu?
- Je bilo težko prepoznati, katero čustvo je sporočala poved in katero čustvo je izražal sošolec?
- Ste za to potrebovali več pozornosti in aktivnega poslušanja?

Učencem razdelimo delovne liste Kako se izrazim? (priloga 4.3) in individualnemu reševanju namenimo približno 10 minut. Ko učenci zaključijo z reševanjem delovnih listov, se o zapisanem pogovorimo. Vsak izmed učencev naj podeli zgolj to, kar želi.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Aktivnost možganske nevihte izvedemo s pomočjo spletnega orodja *Google Jamboard*. Del delavnice, pri katerem bi uporabili čustveno kocko, izvedemo tako, da vsakemu učencu posebej s pomočjo klepeta videokonferenčnega programa sporočimo čustvo in poved, ki naj jo prebere.

Namen delavnice: Z delavnico pri učencih spodbudimo prepoznavanje ter izražanje lastnih čustev. Razvijamo sposobnost življenja v drugega. Definiramo pojem *celovitost* in ga povežemo s pojmom celovitega ravnanja. Prav tako učencem pomagamo ozavestiti njihov način izražanja čustev v konkretnih situacijah ter jim predstavimo tehniko, ki spodbuja posameznikovo celostno ravnanje.

Čas: 90 minut

Pripomočki: Predloga za čustveno kocko (priloga 4.1), delovni list s povedmi (priloga 4.2), delovni list Opazovanje čustev (priloga 4.4)

Potek:

Uvodno aktivnost izpeljemo s tehniko možganske nevihte. Učencem povemo, da se bomo pogovarjali o celovitosti, in pojem zapišemo na tablo. Učence prosimo, da z nami delijo vse asociacije na besedo *celovitost* (vsak naj pove, kar mu pade na misel, ni pravih ali napačnih odgovorov), mi pa njihove predloge zapisujemo na tablo. Končni izdelek naj bo tabla, polna besed in besednih zvez, ki jih povezujemo s pojmom *celovitost*.

Celovitost pomeni dejstvo, da so »vsi sestavni deli česa združeni v skladno celoto« (Fran, 2021). Oseba deluje celovito, kadar je usklajena v svojem razmišljanju, občutenju in delovanju: to bi pomenilo, da je oseba zmožna prepoznati in razumeti svoja čustva, jih na sprejemljiv način izraziti in v skladu s svojim čutenjem tudi ravnati.

Učence razdelimo v štiri skupine. Sledi priprava na aktivnost: Vsaka skupina prejme predlogo čustvene kocke (priloga 4.1) ter seznam povedi (priloga 4.2). V skupini naj učenci najprej na plašč kocke narišejo ali napišejo naslednja čustva: veselje, žalost, gnus, strah, jeza in presenečenje. Plašč kocke nato izrežejo in sestavijo v čustveno kocko. V naslednjem koraku naj učenci list z zapisanimi predlogi povedi, ki izražajo različna čustva, razrežejo po za to pripravljenih črtah. Povedi premešajo in obrnejo z napisano stranjo navzdol.

Ko imajo vse skupine pripravljeno vse potrebno (čustveno kocko in

listke s predlogi povedi, ki izražajo različna čustva), damo navodila: Eden v skupini naj začne tako, da se nekoliko oddalji od skupine in najprej vrže čustveno kocko. Za tem iz kupčka povedi izžreba en listek. Vrne se k preostalim članom skupine in poved, ki jo je izžrebal, prebere tako, da s tonom glasu in izrazom na obrazu izrazi čustvo, ki mu ga je »določila« čustvena kocka. Preostali člani skupine morajo pozorno spremljati učenčevo izražanje in ob koncu povedati dvoje: Katero čustvo je sporočala poved ter katero čustvo je izražal učenec s tonom glasu in obrazno mimiko? Aktivnost izvajamo tako dolgo, da pride vsak učenec v skupini vsaj enkrat na vrsto ali tako dolgo, dokler je to učencem zanimivo.

Sledi pogovor ob vprašanjih:

- Kako ste se počutili pri izvajanju te aktivnosti?
- Kako ste se počutili, ko ste morali zapisano poved prebrati v točno določenem čustvu?
- Je bilo težko prepoznati, katero čustvo je sporočala poved ter katero čustvo je izražal sošolec?
- Je bilo za to potrebne več pozornosti in aktivnega poslušanja?

Učencem razdelimo delovne liste Opazovanje čustev (priloga 4.4) in individualnemu reševanju namenimo približno 15 minut. Ko učenci zaključijo z reševanjem delovnih listov, se o zapisanem pogovorimo. Vsak izmed učencev naj podeli zgolj to, kar želi.

Celovitost je ena izmed pomembnih vrtilin oseb z integriteto. Učence povabimo, da razmislijo o tem, katere osebe, ki so bile minuli teden izpostavljene v javnosti, izkazujejo integriteto.

Za konec učencem predstavimo tehniko semaforja, ki nam lahko v vsakodnevnem življenju pomaga bolj celostno ravnati – biti pozoren na svoja čustva, jih na sprejemljiv način izraziti ter v skladu z njimi ravnati. Za lažjo predstavo na tablo narišemo semafor.

Tehniko predstavimo na konkretnem primeru čustva, na primer jeza: Ko smo v situaciji, v kateri se razjezimo, si poskušajmo predstavljati semafor s tremi barvnimi lučmi – rdečo, oranžno in zeleno. Poskusimo opredeliti, katera semaforska luč nas v tistem trenutku najbolj opiše. Zelena luč pomeni, da je naše čustvovanje umirjeno in lahko nadaljujemo s komunikacijo. Oranžna luč pomeni, da se jeza v nas stopnjuje, rdeča luč pa pomeni, da je jeze že precej in prihajamo v fazo, ko imamo občutek, da se bomo razpočili. V takih trenutkih (ko se prepoznamo z oranžno ali rdečo lučjo) je najbolje, da se iz situacije za nekaj

trenutkov umaknemo in se umirimo. Umirimo se lahko z globokim in počasnim dihanjem. Z dihanjem ali tako, da se umaknemo, pridobimo čas in prevzamemo kontrolo nad svojimi čustvi. Ko smo umirjeni, lahko čustva na bolj sprejemljiv in do vseh prijazen način izrazimo ter v skladu z njimi tudi ravnamo.

Učence povabimo, da razmislijo o še kakšni podobni tehniki za osredotočanje na svoja čustva in ravnanje v skladu z njimi. Njihove predloge lahko zapišemo na tablo in jih preizkusimo v prihodnjih dneh.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Aktivnost možganske nevihte izvedemo s pomočjo spletnega orodja *Google Jamboard*. Del delavnice, pri katerem bi uporabili čustveno kocko, izvedemo tako, da vsakemu učencu posebej s pomočjo klepeta videokonferenčnega programa sporočimo čustvo in poved, ki naj jo prebere. Delovne liste naj učenci rešujejo doma samostojno.

5. SKLADNOST

Pojem skladnost običajno povezujemo s področjem geometrije, tudi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika najdemo geslo, ki pravi, da je skladnost »enakost geometrijskih likov po obliki in velikosti«. Mi pa se bomo nekoliko bolj osredotočili na drugi dve slovarski gesli, ki skladnost opišeta kot »lastnost, značilnost takega, katerega deli so v urejenem, zaželenem, lepem razmerju« in »dejstvo, da kaj s čim drugim sestavlja urejeno, zaželeno, lepo celoto« (Skladnost, 2021). Običajno je vsak izmed nas del vsaj ene skupnosti, vključen v vsaj eno družbo ali krog ljudi. Vsak izmed nas prav tako predstavlja pomemben del skupnosti in lahko s svojimi kvalitetami pomaga drugemu. Z medsebojno pomočjo dosežemo veliko.

Z delavnicami, predstavljenimi v nadaljevanju, učence spodbujamo k razmišljanju o tem, da je vsak posameznik skladen element družbe. Prav tako spodbudimo razmišljanje o lastni pomembnosti v skupini in prispevku vsakega člana neke skupnosti.

Namen delavnice: Z delavnico učence spodbudimo k razmišljanju o tem, da je vsak posameznik skladden element družbe. Prav tako spodbudimo razmišljanje o lastni pomembnosti v skupini.

Čas: 45 minut

Pripomočki: papir, flomastri, škarje, vrečka, barvice

Potek:

Razred prosimo za enega prostovoljca. Temu učencu priskrbimo velik list papirja in flomastre. Preostalim učencem povemo, da bo prostovoljec narisal avto po njihovih navodilih. Pri podajanju navodil moramo paziti na to, da avto opišemo zelo podrobno, v opis vključimo vse dele, ki so nujno potrebni za delovanje avtomobila (npr. kolesa, volan, motor). Učenci naj prostovoljcu navodila za risanje podajajo postopoma in počasi, da ima prostovoljec dovolj časa za risanje in upoštevanje vseh navodil.

Ko je avtomobil narisani, razred prosimo za novega prostovoljca. Izročimo mu škarje in povemo, naj papir z narisanim avtom razreže na najmanj šest kosov tako, da bo na vsakem kosu vsaj en del, ki je nujno potreben za delovanje avtomobila. Pet kosov damo v vrečko, enega umaknemo na stran – pri tem smo pozorni na to, da učenci ne opazijo, da smo en kos odstranili. Vrečko za nekaj časa odložimo.

Učence povprašamo, ali in kako prispevajo k nemotenemu delovanju neke skupnosti (pri tem se osredotočimo na eno, na primer razred v šoli, družina, nogometna ekipa, jahalni klub).

Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji (vprašanja so napisana za primer nogometnega kluba):

- Ali imaš občutek, da si del nogometne ekipe?
- Imaš v nogometni ekipi kakšne zadolžitve (pred treningi, med njimi ali po njih, pri tekmah)?
- Kdo vse je nujno potreben za to, da treningi vaše nogometne ekipe nemoteno potekajo? Zagotovo igralci, trener, nogometni sodnik, starši, ki vas igralce vozijo na treninge in tekme, čistilka, ki počisti telovadnico itd.

Sežemo po vrečki, ki smo jo pred časom odmaknili. Če smo upoštevali dosedanja navodila, mora v vrečki en kos risbe manjkati. Učence povabimo k mizi in jim naročimo, naj posamezne dele narisane avtomobila izvečejo iz vrečke ter ponovno sestavijo risbo.

Ko učenci ugotovijo, da en del manjka, jim postavimo vprašanje: Bi lahko avtomobil deloval brez tega dela (imenujemo del, ki manjka)? Kaj se zgodi, če en del, ki je nujno potreben za delovanje nečesa, manjka?

Tako kot so za delovanje avtomobila potrebni volan, kolesa itd., tako je tudi vsak od nas pomemben za dobro delovanje skupine. Vsak prispeva pomemben del v celoto.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo kot je opisano, z izjemo skupnega risanja avtomobila. Ta del delavnice prilagodimo tako, da učenci po naših navodilih narišejo avtomobil z vsemi za delovanje potrebnimi deli. Kasneje učence med pogovorom vprašamo, kako bi bilo, če bi eden izmed delov manjkal.

Namen delavnice: Z delavnico učencem prek basni predstavimo pomen medsebojnega sodelovanja. Spodbudimo jih k razmišljanju o tem, da je vsak posameznik skladen element družbe. Prav tako spodbudimo razmišljanje o lastni pomembnosti v skupini in prispevku vsakega člana neke skupnosti.

Čas: 45 minut

Pripomočki: basen *Miška in lev* (La Fontaine, 2001), papir in barvice

Potek:

Učence povabimo, da nam pozorno prisluhnejo. Preberemo basen *Miška in lev* (La Fontaine, 2001).

Sledi pogovor o vsebini ter sporočilu basni. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- O čem govori basen?
- Kaj je lev storil za miško?
- Kako je miška pomagala levu?
- Ali je bilo to, da je miška majhna in ima močne zobe, pomembno za razplet basni?
- Kaj je sporočilo basni?

Ko učenci podelijo svoje misli, povzamemo sporočilo: vsak posameznik, ne glede na svojo velikost ali majhnost, predstavlja pomemben del skupnosti in lahko s svojimi kvalitetai pomaga drugemu. Z medsebojno pomočjo lahko dosežemo veliko.

Učence vprašamo, del katerih skupnosti so. V pomoč jim lahko navedemo primere: sem član nogometnega kluba, sem član mladinske skupine, sem član jahalnega društva in podobno. Poizvemo ali in kako prispevajo k nemotenemu delovanju neke skupnosti (pri tem se osredotočimo na eno, na primer razred v šoli, družina, nogometna ekipa, jahalni klub).

Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji (vprašanja so napisana za primer nogometnega kluba):

- Ali imaš občutek, da si del nogometne ekipe?
- Imaš v nogometni ekipi kakšne zadolžitve (pred/med/po treningih, pri tekmah)?
- Kdo vse je nujno potreben za to, da treningi vaše nogometne ekipe nemoteno potekajo? Zagotovo igralci, trener, nogometni sodnik, starši, ki vas igralce vozijo na treninge in tekme, čistilka, ki počisti telovadnico itd.

Učencem razdelimo liste in barvice. Vsak naj si zamisli eno skupnost, h kateri prispeva (na primer razred v šoli, družina, nogometna ekipa, jahalni klub), in na list nariše velik krog. Učenci naj narisane kroge razdelijo na toliko delov, kolikor je pomembnih členov v njihovi izbrani skupnosti, ter nato v vsak del kroga zapišejo ali narišejo dvoje: ime osebe, ki ji ta del kroga »pripada«, ter kratko obrazložitev, zakaj je ta oseba pomembna za delovanje izbrane skupnosti. Narisane kroge lahko učenci obdržijo.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne.

12-14 let

Namen delavnice: Z delavnico učencem predstavimo pomen posameznih delov za delovanje celote. Spodbudimo jih k razmišljanju o tem, da je vsak posameznik skladen element družbe. Prav tako spodbudimo razmišljanje o lastni pomembnosti v skupini in prispevku vsakega člana neke skupnosti.

Čas: 45 minut

Pripomočki: dostop do spleta, papir in pisala

Potek:

Učencem naročimo, naj na spletu poiščejo recept za njihovo najljubšo jed in sestavine, ki jih potrebujejo za pripravo jedi, prepíšejo na list papirja. Ko vsi učenci zaključijo z delom, jih vprašamo, ali je katera od sestavin jedi takšna, da bi jed tudi brez nje uspela. Vsak od učencev naj pove jed, za katero je izbral recept, in ali bi lahko katero od sestavin črtal s seznama.

Ko vsi učenci podelijo svoje recepte, povzamemo: le malo je takšnih sestavin, ki jih neki jedi lahko odvezemo, ne da bi s tem spremenili končni rezultat. Vsaka sestavina posebej je pomembna za jed in prispeva svoj okus, vonj, teksturo jedi. Tako kot so vse sestavine pomemben del jedi, tako je tudi vsak izmed nas pomemben člen družbe – nihče nam ni enak in nihče nas ne more nadomestiti.

Učence vprašamo, del katerih skupnosti v družbi so. V pomoč jim lahko navedemo primere: sem član nogometnega kluba, sem član mladinske skupine, sem član jahalnega društva in podobno. Poizvemo, ali in kako prispevajo k nemotenemu delovanju neke skupnosti (pri tem se osredotočimo na eno, na primer razred v šoli, družina, nogometna ekipa, jahalni klub).

Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji (vprašanja so napisana za primer nogometnega kluba):

- Ali imaš občutek, da si del nogometne ekipe?
- Imaš v nogometni ekipi kakšne zadolžitve (pred treningi, med njimi ali po njih, pri tekmah)?

- Kdo vse je nujno potreben za to, da treningi vaše nogometne ekipe nemoteno potekajo? Zagotovo igralci, trener, nogometni sodnik, starši, ki vas igralce vozijo na treninge in tekme, čistilka, ki počisti telovadnico itd.

Učencem razdelimo liste in barvice. Vsak učenec naj nariše jed, katere recept je izbral na začetku delavnice. Nato naj si zamisli eno skupnost, h kateri prispeva (na primer razred v šoli, družina, nogometna ekipa, jahalni klub). Znotraj risbe naj za vsako osebo, ki je del te skupnosti, zapiše ali nariše dvoje: ime osebe in kratko obrazložitev, zakaj je ta oseba pomembna za delovanje izbrane skupnosti. Ustvarjanju namenimo dovolj časa. Izdelke lahko učenci obdržijo.

Skladnost je ena izmed pomembnih vrtilin oseb z integriteto. Učence povabimo, da razmislijo o tem, katere osebe, ki so bile minuli teden izpostavljene v javnosti, izkazujejo integriteto.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne.

6. MORALNE NORME

Otroci med odraščanjem nenehno pridobivajo nove kognitivne in motorične spretnosti, razvijajo pa tudi občutek za moralnost, saj se učijo razlikovati med dobrim in slabim ter na osnovi tega sprejemati odločitve. Moralni razvoj v otrocih stopnjuje odločnost in samostojnost za delovanje v skladu s tem, kar je moralno, čeprav je prava pot morda težavnejša. Na otrokov moralni razvoj vplivajo številni dejavniki, kot so medosebne izkušnje (z družino, vrstniki, učitelji) ter fizične, kognitivne, čustvene in družbene spretnosti (Ćurko, Feiner, Gerjolj idr., 2015).

Z delavnicami, predstavljenimi v nadaljevanju, skupaj z učenci opredelimo pojem moralne norme. Spodbudimo njihovo razmišljanje o moralnih normah v vsakdanjem življenju. Predstavimo različne moralne dileme in spodbudimo kritično razpravo o ravnanju v kočljivih situacijah. Spodbudimo razmišljanje o spoštovanju moralnih norm.

Namen delavnice: V delavnici s pomočjo zgodbe predstavimo pomen pravil in norm v družbi. Opredelimo norme v vsakdanu učencev.

Čas: 45 minut

Pripomočki: zgodba o lisici in kokoši (priloga 6.1), dva plakata, pisala, barvice in flomastri

Potek:

Pred razredom preberemo zgodbo *O lisici in kokoši* (priloga 6.1).

Ko zaključimo z branjem, povabimo enega od učencev, da v nekaj povedih obnovi zgodbo in izlušči njeno sporočilo. Na primer: Živali v gozdu imajo pravila, po katerih se ravnaajo. Nekega dne lisica prekrši dogovorjena pravila in ujame kokoš. Kokoš pa je spretna in lisica se zaradi neupoštevanja pravil opeče.

Sledi pogovor o sporočilu pravljice. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z vprašanji:

- Kakšno pravilo so postavile živali v gozdu?
- Zakaj so se dogovorile za to pravilo?
- Ali so pravila koristna?
- Imamo mi v razredu kakšna pravila?
- Kaj pa pravila v celotni šoli, doma, v prometu itd.?
- Se pravil vedno držite?

Na sredo učilnice položimo dva plakata. Na prvi plakat z velikimi tiskanimi črkami napišemo »PRAV«, na drugega pa »NAROBÉ«.

Učenci naj prvi plakat zapolnijo z razmišljanji o tem, kaj je v naši družbi »prav« (sprejeto, določeno s pravili, pohvaljeno, odobravano). Učenci lahko svoje misli zapišejo ali kako drugače upodobijo (z barvicami in flomastri). Drugi plakat naj zapolnijo z razmišljanji o tem, kaj je v naši družbi »narobe« (ni sprejeto, s čim kršimo pravila, zaradi česa smo kregani).

Plakata kasneje obesimo na vidno mesto v razredu.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Prvi del delavnice izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne. V drugem delu delavnice naj učenci razmišljanja o tem, kaj je v naši družbi »prav« ter kaj »narobe«, upodobijo v svoje zvezke. Kasneje učence prosimo, da izdelke z nami delijo s pomočjo spletne kamere ali fotografije izdelkov pošljejo naknadno.

Namen delavnice: Z učenci opredelimo pojem moralne norme. Spodbudimo njihovo razmišljanje o moralnih normah v vsakdanjem življenju. Predstavimo moralno dilemo in spodbudimo kritično razpravo o danem primeru.

Čas: 45 minut

Pripomočki: SSKJ, kartice z opisi kočljivih situacij (priloga 6.2)

Potek:

Učence naključno razdelimo v tri skupine. Vsaki skupini priskrbimo po en SSKJ ter list papirja in pisala. Učenci naj v slovarju poiščejo naslednji slovarski gesli: morala ter norma.

Na list papirja naj v prvem koraku vsaka skupina zabeleži razlago vsakega pojma posebej (torej učenci zapišejo, kaj je norma ter kaj je morala). V drugem koraku pa poskusijo pojma združiti in zapisati odgovor na vprašanje Kaj so moralne norme?

Ko ima vsaka skupina zapisano razlago pojma moralne norme, učence povabimo, da oblikujemo krog. Skupine predstavijo svoje razumevanje moralnih norm.

Učence povabimo, da napišejo seznam moralnih norm, ki jim sledijo oz. v skladu s katerimi živijo. Da spodbudimo njihovo razmišljanje, jim lahko postavimo podvprašanja:

- Katere moralne norme so izpostavljene v šolskih pravilih?
- Ali obstajajo tudi verske norme? Katere poznate?
- Ali obstajajo kakšna pravila ali načini, kako se vedete eden do drugega znotraj vaših družin?

Sledi aktivnost, pri kateri potrebujemo kartice z opisom kočljivih situacij (priloga 6.2). Kartice lahko pripravimo vnaprej ali za pomoč prosimo učence. Ko imamo kartice pripravljene, jih položimo na mizo, tako da je tekst obrnjen navzdol. Eden od učencev naj začne tako, da izvleče eno kartico, naglas prebere zapisano in pove, kako bi v opisani situaciji ravnal. Ko pove svojo rešitev, naj še ostali v krogu povedo,

kako bi se odzvali na to situacijo. S tem poudarimo, da obstaja več možnih rešitev.

Posameznemu vprašanju namenimo dovolj časa in vsakemu učencu damo možnost, da izrazi svoje mnenje. Ob zaključevanju ure smo pozorni na to, da učencev ne pustimo v stiski.

Če je kateri od učencev vidno v stiski, z njim ali s celotno skupino izvedemo kratko vajo za umirjanje: Zapremo oči, trikrat globok vdihnemo, nato odpremo oči in poskušamo zaznati pet stvari: nekaj, kar vidimo, nekaj, kar slišimo, nekaj, kar okušamo, nekaj, kar čutimo in nekaj, kar vonjamo. Nato ponovimo tri globoke vdihe in izdihe.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo kot je opisano, s to razliko, da učenci posamezne aktivnosti izvajajo individualno. V drugem delu učenci listkov s kočljivimi situacijami ne žrebajo, ampak jih mi preberemo naglas.

12-14 let

Namen delavnice: V delavnici učenci opredelijo pojem moralne norme. Spodbudimo njihovo razmišljanje o moralnih normah v vsakdanjem življenju. Predstavimo različne moralne dileme in spodbudimo kritično razpravo o ravnanju v kočljivih situacijah. Spodbudimo razmišljanje o spoštovanju moralnih norm.

Čas: 90 minut

Pripomočki: SSKJ, delovni list Moralna dilema (priloga 6.3)

Potek:

Učence naključno razdelimo v tri skupine. Vsaki skupini priskrbimo po en SSKJ ter list papirja in pisala. Učenci naj v slovarju poiščejo naslednji slovarski gesli: morala ter norma.

Na list papirja naj v prvem koraku vsaka skupina zabeleži razlago vsakega pojma posebej (torej učenci zapišejo, kaj je norma ter kaj je morala). V drugem koraku pa poskusijo pojma združiti in zapisati odgovor na vprašanje Kaj so moralne norme?

Ko ima vsaka skupina zapisano razlago pojma moralne norme, učence povabimo, da oblikujemo krog. Skupine predstavijo svoje razumevanje moralnih norm.

Učence povabimo, da napišejo seznam moralnih norm, ki jim sledijo oz. v skladu s katerimi živijo svoje življenje. Da spodbudimo njihovo razmišljanje, jim lahko postavimo podvprašanja:

- Katere moralne norme so izpostavljene v šolskih pravilih?
- Ali obstajajo tudi verske norme? Katere poznate?
- Ali obstajajo kakšna pravila ali načini, kako se vedete eden do drugega znotraj vaših družin?

Moralna dilema je moralni konflikt, v katerem resnično ali upravičeno verjamemo, da bi morali storiti X in enako upravičeno verjamemo, da bi morali storiti Y, vemo pa, da ne moremo storiti obojega, X in Y (Klampfer, 2003). Primeri, dileme in miselni poskusi nam omogočajo, da poustvarimo določeno situacijo, pri čemer pa ni v ospredju le naša

moralna ali razumska intuicija, temveč tudi moralna refleksija, moralno zaznavanje, moralno občutenje in moralna domišljija. Zgodbe in primere pogosto uporabimo kot pedagoške ali didaktične pripomočke za prikaz etičnega pomena določenih značajskega poteza, načel in vrednot. Moralne dileme so ena oblika primerov in zgodb, ki lahko v ospredje priključijo enega od zelo pomembnih vidikov našega življenja, tj. izbire. Z miselnimi poskusi gremo še korak naprej, saj v njih nadzorujemo določila zgodb in primerov. Glavni namen tega pristopa je izpostaviti etični pomen določene prvine v situaciji, jo poudariti in primerjati z moralno težo drugih prvin (Čurko, Feiner, Gerjolj idr., 2015).

Učencem razdelimo delovne liste Moralna dilema (priloga 6.3) in približno 10 minut namenimo samostojnemu reševanju.

Ko učenci zaključijo z reševanjem, jih povabimo k pogovoru o Heinzovi moralni dilemi, o kateri so razmišljali. Pomembno je, da pogovor vodimo na sočuten in odprt način. Nobenega mnenja ne zatremo ali zavrujemo, saj namen razmišljanja o moralni dilemi ni iskanje rešitve, temveč razprava o spoštovanju določene družbene norme.

Pri pogovoru si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Kako bi vi ravnali, če bi bili na Heinzovem mestu?
- Bi se situacija kaj spremenila, če Heinz žene ne bi imel rad?
- Je Heinzovo dejanje bolj ali manj »pravilno«, če dogajanje postavimo na nek drug kontinent, na primer v Afriko?
- Kaj pa, če bi zdravilo potreboval majhen otrok in ne odrasla ženska?

Posameznemu vprašanju namenimo dovolj časa in vsakemu učencu damo možnost, da izrazi svoje mnenje. Ob zaključevanju aktivnosti smo pozorni na to, da učencev ne pustimo v stiski. Povemo in poudarimo, da je opisana situacija izmišljena ter da so za odločanje o takšnih dilemah pristojni izobraženi in usposobljeni odrasli.

Če je kateri od učencev vidno v stiski, z njim ali s celotno skupino izvedemo kratko vajo za umirjanje: Zapremo oči, trikrat globok vdihnemo, nato odpremo oči in poskušamo zaznati pet stvari: nekaj, kar vidimo, nekaj, kar slišimo, nekaj, kar okušamo, nekaj, kar čutimo in nekaj, kar vonjamo. Nato ponovimo tri globoke vdihe in izdihe.

Učencem zastavimo naslednja vprašanja:

- Ali poznate koga, ki zelo izrazito odstopa od nekih moralnih norm? Nekoga, ki se očitno ne drži pravil, predpisov, je drugačen od povprečja?

- Ima ta oseba za svoje odstopajoče obnašanje, ravnanje, razmišljanje posebne razloge?
- Lahko navedete kakšen primer odstopajočega vedenja, ki ga vidimo v družbi?

Učence povabimo, da vzamejo list papirja ter ga prepognejo na pol. Na eni polovici naj upodobijo osebo, ki deluje v nasprotju z moralnimi normami, na drugi polovici papirja pa to isto osebo, ko deluje v skladu z moralnimi normami.

Izdelke lahko kasneje obesimo po učilnici.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Prvi del delavnice učenci izvedejo samostojno – poiščejo razlago pojmov v slovarju in napišejo svoje razumevanje pojma moralne norme. Drugi del aktivnosti, torej reševanje delovnega lista, pogovor in upodabljanje osebe, ki odstopa od moralnih norm, izvedemo, kot je opisano. Posebne prilagoditve niso potrebne.

7. OSNOVE PRAVA

Slovar slovenskega knjižnega jezika definira pravo kot skupek pravil, ki »urejajo odnose v določeni družbeni skupnosti in določajo kazni za kršitev teh pravil« (Pravo, 2021). Že tisoče let pred nami so v takratnih družbah obstajala pravila, ki so urejala odnose, določala kazni in postavljala omejitve. V začetku so določanje norm pripisovali višjim bitjem, nadnaravnim silam in božanstvom, pozneje so pravila sprejemali vladarji z ožjim krogom višjega plemstva, nato pa so se postopoma oblikovale državne ureditve, ki so glas pri uveljavljanju novih zakonov dale tudi nižjim slojem. Eden izmed pomembnejših spomenikov s področja prava iz 18. stoletja pred našim štetjem, ki priča o pravnih zakonih, je Hamurabijev zakonik. Na skoraj tri metre visoki plošči, ki so jo našli v Perziji, lahko med drugim preberemo znameniti rek »oko za oko, zob za zob« (Viljfan, 2020). Pravo torej že od nekdaj ureja naša življenja in prej ali slej se mora vsak od nas seznaniti z osnovami prava. Nesmiselno in nespametno bi bilo otroke že v zgodnjih letih življenja obremenjevati s poznavanjem zakonov in pravnih aktov, lahko pa jim področje pravil v družbi približamo na drugačen način.

Z delavnicami, predstavljenimi v nadaljevanju, učencem 1. in 2. vzgojno-izobraževalnega obdobja predstavimo osnove prava s pomočjo pravil, ki urejajo odnose v njihovem vsakdanjem življenju. Pomagamo jim ozavestiti pravila, ki se jih morajo držati, in osmislimo pomen upoštevanja pravil. Učencem predstavimo funkcijo zagovornika otrok. Učencem 3. vzgojno-izobraževalnega obdobja z delavnico pomagamo razširiti besedni zaklad na področju prava in sodstva ter jim predstavimo zagovorništvo kot možnost pomoči.

Namen delavnice: Učencem predstavimo osnove prava s pomočjo pravil, ki urejajo odnose v njihovem vsakdanu. Pomagamo jim ozavestiti pravila, ki se jih morajo držati in osmislimo pomen upoštevanja pravil.

Čas: 45 minut

Pripomočki: dva plakata, barvice in flomastri

Potek:

Učencem povemo, da se bomo danes pogovarjali o pravilih, ki urejajo naše življenje in odnose. Vprašamo jih, kdo postavlja pravila. Odgovori bodo lahko zelo različni, vsem učencem dovolimo, da izrazijo svoje mnenje. Ko izčrpajo svoje ideje, na sredino učilnice na tla položimo dva plakata. Na prvega napišemo »jaz«, na drugega »starši in učitelji«.

Učence prosimo, naj razmislijo o tem, katera pravila si postavljajo sami, kje ta pravila veljajo in kdo jih mora upoštevati. Da jih lažje usmerimo, lahko navedemo primer: Sam postavim pravilo, kdo sme brati moj dnevnik. To pravilo velja doma, v moji sobi. Upoštevati ga morajo vsi moji družinski člani ali vsi, ki pridejo na obisk. Na plakat »jaz« nato napišejo ali kako drugače upodobijo pravila, ki si jih postavljajo sami. Razmisleku in delu namenimo dovolj časa.

Ko učenci zaključijo s prvim plakatom, jih prosimo, naj razmislijo o tem, katera pravila jim postavljajo starši in učitelji, kje ta pravila veljajo in kdo jih mora upoštevati. Da jih lažje usmerimo, lahko navedemo primer: starši mi postavijo pravilo, kdaj moram v posteljo. To pravilo velja doma. Upoštevati ga moramo jaz in moji sorojenci. Učitelji oz. šola mi postavi pravilo, da sodelujem pri dogovorjenih oblikah dežurstva učencev. To pravilo velja v šoli, upoštevati ga moramo vsi učenci. Na plakat »starši in učitelji« nato napišejo ali kako drugače upodobijo pravila, ki jim jih postavljajo starši in učitelji.

Pripravljena plakata obesimo na vidno mesto in se o njuni vsebini pogovorimo. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Je bilo težko razmišljati o tem, katera pravila si postavljamo sami?
- Kaj pa o tem, katera pravila nam postavljajo starši in učitelji?
- Kaj se zgodi, če ne upoštevamo pravil, ki jih postavimo sami?
- Kakšne so posledice, če ne upoštevamo pravil, ki nam jih postavijo starši in učitelji?

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano. Namesto plakatov za zapisovanje pravil uporabimo spletno orodje *Google Jamboard* ali orodje *Slikar*. Poskrbimo, da ekran delimo z učenci oz. da imajo učenci možnost dostopati do zapisanega.

Namen delavnice: Učencem predstavimo osnove prava s pomočjo pravil, ki urejajo odnose v njihovem vsakdanu. Pomagamo jim ozavestiti pravila, ki se jih morajo držati, in osmislimo pomen upoštevanja pravil. Učencem predstavimo funkcijo zagovornika otrok.

Čas: 45 minut

Pripomočki: trije plakati, barvice in flomastri

Potek:

Učencem povemo, da se bomo danes pogovarjali o pravilih, ki urejajo naše življenje in odnose. Vprašamo jih, kdo postavlja pravila. Odgovori bodo lahko zelo različni, vsem učencem dovolimo, da izrazijo svoje mnenje. Ko izčrpajo svoje ideje, na sredino učilnice na tla položimo tri plakate. Na prvega napišemo »jaz«, na drugega »starši in učitelji«, na tretjega pa »država«.

Učence prosimo, naj razmislijo o tem, katera pravila si postavljajo sami, kje ta pravila veljajo in kdo jih mora upoštevati. Da jih lažje usmerimo, lahko navedemo primer: sam postavim pravilo, kdo sme brati moj dnevnik. To pravilo velja doma, v moji sobi. Upoštevati ga morajo vsi moji družinski člani ali vsi, ki pridejo na obisk. Na plakat »jaz« nato napišejo ali kako drugače upodobijo pravila, ki si jih postavljajo sami. Razmisleku in delu namenimo dovolj časa.

Ko učenci zaključijo s prvim plakatom, jih prosimo, naj razmislijo o tem, katera pravila jim postavljajo starši in učitelji, kje ta pravila veljajo in kdo jih mora upoštevati. Da jih lažje usmerimo, lahko navedemo primer: starši mi postavijo pravilo, kdaj moram v posteljo. To pravilo velja doma. Upoštevati ga moramo jaz in moji sorojenci. Učitelji oz. šola mi postavi pravilo, da sodelujem pri dogovorjenih oblikah dežurstva učencev. To pravilo velja v šoli, upoštevati ga moramo vsi učenci. Na plakat »starši in učitelji« nato napišejo ali kako drugače upodobijo pravila, ki jim jih postavljajo starši in učitelji.

Ko učenci zaključijo z drugim plakatom, jih povabimo, naj razmislijo še o tem, katera pravila so postavljena na ravni države, kje ta pravila

veljajo in kdo jih mora upoštevati. Da jih lažje usmerimo, lahko navedemo primer: z Ustavo RS je določeno, da je na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, poleg slovenščine uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina. Vsi javni napisi morajo biti dvojezični. To pravilo velja povsod, upoštevati ga moramo vsi državljani Republike Slovenije, prav tako vse institucije in organizacije. Na plakat »država« nato učenci napišejo ali kako drugače upodobijo pravila, ki so postavljena na ravni države.

Pripravljene plakate obesimo na vidno mesto in se o njihovi vsebini pogovorimo. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Je bilo težko razmišljati o tem, katera pravila si postavljamo sami?
- Kaj pa o tem, katera pravila nam postavljajo starši in učitelji? Kaj pa pravila, ki nam jih postavlja »država«?
- Kaj se zgodi, če ne upoštevamo pravil, ki jih postavimo sami? Kako se ob tem počutimo?
- Kakšne so posledice, če ne upoštevamo pravil, ki nam jih postavijo starši in učitelji? Kako se ob tem počutimo?
- Kaj pa se zgodi, če kršimo pravila, ki so postavljena na državni ravni? Kako se ob tem počutimo?

Z učenci se pogovorimo o možnih posledicah kršenja pravil in jim predstavimo funkcijo zagovornika otrok (več informacij o zagovorništvu na spletni strani Varuha človekovih pravic: <https://www.varuh-rs.si/o-varuhu/organizacijske-enote-in-svet-varuha/zagovornistvo-otrok/>).

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano. Namesto plakatov za zapisovanje pravil uporabimo spletno orodje *Google Jamboard* ali orodje *Slikar*. Poskrbimo, da ekran delimo z učenci oz. da imajo učenci možnost dostopati do zapisanega.

12-14 let

Namen delavnice: Z delavnico učencem pomagamo razširiti besedni zaklad na področju prava in sodstva. Predstavimo zagovorništvo kot možnost pomoči učencem.

Čas: 90 minut

Pripomočki: delovni list Osnove prava (priloga 7.1), dostop do spleta in knjižnice

Potek:

Učencem razdelimo delovne liste Osnove prava (priloga 7.1). Iskanju besed (ki so zapisane vodoravno ali navpično v obe smeri) namenimo približno pet minut. Skritih je devet besed: sodnik, odvetnik, toga, kazen, ustava, mediacija, pravo, zakon, zagovornik.

Ko učenci najdejo vseh devet skritih besed, naj jih zapišejo na list papirja. V nadaljevanju naj učenci poiščejo razlage vseh devetih besed – za to lahko uporabijo splet, se odpravijo v knjižnico in brskajo po različnih knjigah ter učbenikih. Pomembno je, da za vsako besedo napišejo kar se da natančno razlago (na primer: Pravo je veda o pravilih, ki urejajo odnose v neki družbi ali skupnosti. Določa tudi kazni za kršitev teh pravil.) Za vsako besedo naj učenci poiščejo tudi najmanj eno sopomenko. Pomembno je, da temu delu aktivnosti namenimo dovolj časa (najmanj dvajset minut), da lahko učenci poglobljeno raziščejo besede.

Ko učenci zaključijo s samostojnim delom, jih povabimo, da z razredom podelijo svoje razlage besed toga, sodnik, odvetnik, kazen, ustava, mediacija, pravo, zakon ter zagovornik.

Ogledamo si videoposnetek *Firbcologi: sodišče* (2019; dostopno na <https://www.youtube.com/watch?v=6Rg1-9Ep9uA>).

Po ogledu videoposnetka se o vsebini pogovorimo. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Ste izvedeli kaj novega?
- Kaj je bilo najbolj zanimivo?
- Bi vas zanimalo še kaj?

Učencem razložimo, kaj je to zagovorništvo (več informacij o zagovorništvu na spletni strani Varuha človekovih pravic: <https://www.varuh-rs.si/o-varuhu/organizacijske-enote-in-svet-varuha/zagovornistvo-otrok/>) in jih povabimo k reševanju kviza *Ali potrebujem zagovornika?* (brošura je dostopna na: https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/zagovornik/Zlozenke__publikacije/VCP_ZOTROK_najstniki_web.pdf).

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne.

8. PRAVICE

Človekove pravice so temeljne pravice, ki pripadajo vsakomur od nas, zato jih včasih imenujemo tudi »naravne pravice«. preprosto že zato, ker smo človeška bitja.

Korenine zgodovinskega razvoja človekovih pravic zasledimo v vseh velikih svetovnih dogodkih, saj je uveljavljanje človekovih pravic osnova vsakega boja za svobodo in enakopravnost. Temeljne človekove pravice, kakršni sta človekovo dostojanstvo in spoštovanje človeškega življenja, so del večine svetovnih religij in filozofij. Človekovih pravic ni potrebno kupiti, si jih prislužiti ali podedovati; so »neodtujljive«. Nihče jih nima pravice iz kakršnegakoli razloga komurkoli odvzeti. Standardi človekovih pravic predpisujejo, kaj morajo vlade storiti za svoje državljane in tudi, česa svojim državljanom ne smejo storiti. Kot velja, da ima vsaka oseba človekove pravice, velja tudi, da je vsaka oseba dolžna spoštovati človekove pravice drugih. Ljudem pripadajo človekove pravice tudi, če njihove države teh pravic ne priznavajo ali ne varujejo. Tako so na primer v časih sužnjelastništva v Združenih državah Amerike sužnji pravice imeli, vendar so jim bile kršene (Božič in Kemperle, 2009).

Najbolj široko sprejet dokument o človekovih pravicah je *Splošna deklaracija človekovih pravic*. Poleg tega dokumenta pa je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela tudi *Konvencijo o otrokovih pravicah*. Vsaka pravica, opredeljena v *Konvenciji o otrokovih pravicah*, je del človekovega dostojanstva in skladnega razvoja vsakega otroka. Konvencija ščiti otrokove pravice tako, da postavlja osnovne standarde zdravstvene oskrbe, izobraževanja ter pravnih, civilnih in socialnih storitev.

Z delavnicami v nadaljevanju učencem predstavimo pojem *pravice* in jih seznanimo z dokumentoma *Splošna deklaracija človekovih pravic* ter *Konvencija o otrokovih pravicah* in njuno vsebino. Spodbujamo razvijanje občutka za druge in sposobnost uživanja v druge. Z delavnicami učence spodbujamo k raziskovanju otrokovih pravic in jim predstavimo načine sodelovanja v boju za človekove ter otrokove pravice.

Namen delavnice: Učencem predstavimo pojem pravice in spodbudimo njihovo razmišljanje o pravicah v vsakdanjem življenju.

Čas: 45 minut

Pripomočki: slikanica *Vsi se rodimo svobodni* (Markelj, 2008)

Potek:

Učence povabimo, naj nam povedo o tem, kako poteka njihovo običajno jutro ali kako so se to jutro pripravili na odhod od doma. Lahko začnemo tako, da jim povemo o svojem jutru, na primer: Najprej umijem zobe, potem pojem skodelico kosmičev za zajtrk, potem se oblečem, potem se z avtom odpeljem v šolo ...

Med tem ko nam učenci pripovedujejo o svojem jutru, njihove aktivnosti zapisujemo ali upodabljammo na tablo (za zajtrk na primer narišemo skledo kosmičev, za umivanje zob zobno krtačko ipd.). Ko učenci nehajo pripovedovati, jim naročimo, naj na tabli zbrane aktivnosti razvrstijo v dve kategoriji: stvari, ki jih potrebujejo za rast in razvoj ter stvari, ki jih želijo, a ne nujno potrebujejo. Stvari, ki jih potrebujejo za rast in razvoj, na tabli obkrožimo, želje pa pustimo neoznačene.

Skozi proces odločanja jih vodimo s pogovorom:

- Kaj bi označili kot potrebo? Se s tem vsi strinjate? In če ne, zakaj ne?
- Kaj bi označili kot željo?
- Se s tem vsi strinjate? In če ne, zakaj ne?

Učence spodbujamo k podrobnemu razmisleku, kako lahko majhne spremembe podrobnosti ali okoliščin vplivajo na njihovo kategorizacija. Na primer: Vožnja z avtom je »želja«. A kaj, če je to edini način, kako priti do šole? Bi se vsi strinjali, da je to, da nekako pridemo do šole, potreba?

V nekaj povedih predstavimo *Konvencijo o otrokovih pravicah*: gre za dokument, ki določa tiste stvari, ki jih ljudje potrebujemo za rast in razvoj. Določa, da imajo otroci pravico do zdravja, obiskovanja šole,

obiska zdravnika, pravico do tega, da jih nihče ne tepe, zmerja ali z njimi kako drugače grdo ravna, pravico do tega, da povejo svoje mnenje, in še in še.

Učence povabimo, da napnejo ušesa in pozorno poslušajo. Preberemo jim slikanico *Vsi se rodimo svobodni*. Slikanica je polna zgovornih ilustracij, ki lahko objasnijo nekoliko bolj zapleteno zapisane pravice, zato bodimo pozorni na to, da otrokom pokažemo ilustracije, jim ob vsaki pustimo dovolj časa ter ponudimo dodatno razlago.

Ob koncu učence povabimo, da nam zaupajo vsaj eno pravico, ki jo opisuje slikanica. Vsakemu učencu damo možnost, da pove, katero pravico si je zapomnil, če pa kdo ne želi odgovoriti na vprašanje, ga v to ne silimo.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

V prvem delu delavnice aktivnosti, o katerih nam pripovedujejo učenci, zapisujemo na računalnik, tako da so zapisi vidni vsem. Drugi del delavnice izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne.

Namen delavnice: Učence seznanimo z osnovami *Splošne deklaracije človekovih pravic* ter dokumentom *Konvencija o otrokovih pravicah*. Spodbujamo razvijanje občutka za druge in sposobnost življenja v druge.

Čas: 45 minut

Pripomočki: papir, pisala

Potek:

Učencem napovemo temo današnje delavnice. Razdelimo jih v skupine po tri, vsaka skupina naj ima pred sabo list papirja in pisala. Začnemo s pripovedovanjem: učenci so po dolgem potovanju prispeli na novo, še neodkrito in neposeljeno ozemlje. Preden se lahko tam naselijo, morajo razmisliti o tem, katere pravice bodo imeli ljudje, ki bodo tam prebivali. Učenci naj se v skupinicah pogovorijo o temeljnih človekovih pravicah in na list napišejo tri človekove pravice, ki jih morajo bodoči prebivalci nove dežele nujno upoštevati.

Ko vse skupine zaključijo z delom, jih povabimo, da podelijo svoje »mini konvencije«. Pogovor lahko spodbudimo z vprašanji:

- Zakaj ste izbrali ravno te pravice?
- Želite sedaj, ko ste slišali predloge sošolcev, spremeniti svoj seznam?
- Zakaj menite, da je dogovor o temeljnih pravicah potreben?
- Kakšno bi bilo življenje v tej novi deželi, če bi nekatere izmed teh pravic izbrisali?

Človekove pravice se nanašajo na vse ljudi, vse narodnosti, vere, rase in starosti. Kaj pa pravice otrok? Otroci imajo enake človekove pravice kot odrasli. Vendar pa so se leta 1989 svetovni voditelji odločili, da otroci potrebujejo poseben dokument, saj ljudje pod 18. letom starosti pogosto potrebujejo posebno skrb in zaščito, ki je odrasli ne. *Konvencija o otrokovih pravicah* je dokument, ki opredeljuje osnovne pravice, ki jih imajo otroci po vsem svetu: pravico do preživetja, do razvoja vseh potencialov, do zaščite pred kakršnim koli izkoriščanjem in do sodelovanja ter udeležbe. Vsaka pravica, opredeljena v *Konvenciji*

o otrokovih pravicah, je del človekovega dostojanstva in skladnega razvoja vsakega otroka. Konvencija ščiti otrokove pravice s tem, da postavlja osnovne standarde zdravstvene oskrbe, izobraževanja ter pravnih, civilnih in socialnih storitev (UNICEF Slovenije, b.d.).

V prilogah (priloga 8.3) poiščemo dokument *Konvencija o otrokovih pravicah v otrokom prijaznem jeziku* (dostopno tudi na https://unicef.blob.core.windows.net/uploaded/documents/konvencija_otrokovih_pravic_v_otrokom_prijaznem_jeziku.pdf), ki ga je pripravil Unicef Slovenija. Pripravimo si tri izvode te priloge. Pomembno je, da dokument natisnemo enostransko in barvno.

Učence razdelimo v tri skupine in vsaki skupini damo en izvod. Učenci naj nato raz-režejo list po zarisanih kvadratih, ki ponazarjajo in opisujejo otrokove pravice. Ko imajo vse skupine pripravljene listke s simboli in opisi, jih razporedijo na mizo in z njimi odigrajo igro spomina. V navodilu poudarimo, naj ob vsakem najdenem paru (par sestavljata en okvirček s simbolom ter en okvirček s simbolom in opisom) preberejo opis otrokove pravice, ki jo ponazarja simbol. Učenci bodo tako bolj podrobno spoznali vsebino *Konvencije o otrokovih pravicah*.

Ko učenci odigrajo igro spomina (lahko tudi več kot eno, če želijo in imamo na voljo dovolj časa), naj na vsak izrezan okvirček namestijo košček lepilnega traku. Nekaj minut namenimo temu, da učenci simbole in opise otrokovih pravic nalepijo po šoli. S tem bomo tudi v katerem od učencev iz drugih razredov vzbudili kanček radovednosti. Učence seveda opozorimo na to, kam papirčke lahko zalepijo in kam ne.

Učencem predstavimo nekatere organizacije, ki se ukvarjajo z zaščito človekovih pravic. Na primer: Unicef, Amnesty International, Varuh človekovih pravic ...

Prav tako učencem predstavimo projekt *Pišem za pravice* (Amnesty International, 2013) in se z njimi pogovorimo o možnosti sodelovanja. Več informacij o projektu je dostopnih na spletni strani Amnesty International (<https://www.amnesty.si/pisem-za-pravice-maraton>).

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Prvi del delavnice izvedemo tako, da učenci delovni list rešujejo samostojno. Tudi drugi del delavnice (oblikovanje pravil za novo ozemlje) naj učenci izvedejo samostojno.

Namen delavnice: Učence seznanimo z dokumentoma *Splošna deklaracija človekovih pravic* ter *Konvencija o otrokovih pravicah* in njuno vsebino. Učence spodbudimo k raziskovanju otrokovih pravic in jim predstavimo načine sodelovanja v boju za človekove ter otrokove pravice.

Čas: 90 minut

Pripomočki: delovni list Človekove pravice – za učence (priloga 8.1), delovni list Človekove pravice – za učitelje (priloga 8.2), škarje, lepilni trak, *Konvencija o otrokovih pravicah v otrokom prijaznem jeziku* (priloga 8.3)

Potek:

Učencem razdelimo delovni list Človekove pravice – za učence (priloga 8.1). Delovni list je pripravljen v obliki besedila, v katerega učenci vpisujejo manjkajoče podatke. Oglejmo si videoposnetek *Na kratko o človekovih pravicah in kako jih braniti* (Amnesty Slovenia, 2017; dostopno na <https://www.youtube.com/watch?v=lfu-Mv11RSo&t=48s>). Učenci lahko delovni list izpolnjujejo že med gledanjem videoposnetka ali pa nekaj minut temu namenimo kasneje.

Ko učenci zaključijo z reševanjem, se o zapisanem pogovorimo in preverimo, ali so njihovi zapisani podatki pravilni. V pomoč nam je lahko celotno besedilo, na voljo v prilogah: Človekove pravice – za učitelje (priloga 8.2). Prav tako z učenci preberemo kratko besedilo o razvrščanju človekovih pravic v tri generacije.

Spoznali smo nekaj osnovnih podatkov o *Splošni deklaraciji človekovih pravic*. Kaj pa pravice otrok?

Človekove pravice se nanašajo na vse ljudi, vse narodnosti, vere, rase in starosti. Otroci imajo enake človekove pravice kot odrasli. Vendar pa so se leta 1989 svetovni voditelji odločili, da otroci potrebujejo poseben dokument, saj ljudje pod 18. letom starosti pogosto potrebujejo posebno skrb in zaščito, ki je odrasli ne. *Konvencija o otrokovih pravicah* je dokument, ki opredeljuje osnovne pravice, ki jih imajo otroci

po vsem svetu: pravico do preživetja, do razvoja vseh potencialov, do zaščite pred kakršnim koli izkoriščanjem in do sodelovanja ter udeležbe. Vsaka pravica, opredeljena v *Konvenciji o otrokovih pravicah*, je del človekovega dostojanstva in skladnega razvoja vsakega otroka. Konvencija ščiti otrokove pravice tako, da postavlja osnovne standarde zdravstvene oskrbe, izobraževanja ter pravnih, civilnih in socialnih storitev (UNICEF Slovenije, b.d.).

V prilogah (priloga 8.3) poiščemo dokument *Konvencija o otrokovih pravicah v otrokom prijaznem jeziku* (dostopno tudi na: https://unicef.blob.core.windows.net/uploaded/documents/konvencija_otrokovih_pravic_v_otrokom_prijaznem_jeziku.pdf), ki ga je pripravil Unicef Slovenija. Pripravimo si tri izvode te priloge. Pomembno je, da dokument natisnemo enostransko in barvno.

Učence razdelimo v tri skupine in vsaki skupini damo en izvod. Učenci naj nato razrežejo list po zarisanih kvadratih, ki ponazarjajo in opisujejo otrokove pravice. Ko imajo vse skupine pripravljene listke s simboli in opisi, jih razporedijo na mizo in z njimi odigrajo igro spomina. V navodilu poudarimo, naj ob vsakem najdenem paru (par sestavljata en okvirček s simbolom ter en okvirček s simbolom in opisom) preberejo opis otrokove pravice, ki jo ponazarja simbol. Učenci bodo tako bolj podrobno spoznali vsebino *Konvencije o otrokovih pravicah*.

Ko učenci odigrajo igro spomina (lahko tudi več kot eno, če želijo in imamo na voljo dovolj časa), naj na vsak izrezan okvirček namestijo košček lepilnega traku. Nekaj minut namenimo temu, da učenci simbole in opise otrokovih pravic nalepijo po šoli. S tem bomo tudi v katerem od učencev iz drugih razredov vzbudili kanček radovednosti. Učence seveda opozorimo na to, kam papirčke lahko zalepijo in kam ne.

Učencem predstavimo nekatere organizacije, ki se ukvarjajo z zaščito človekovih pravic. Na primer: Unicef, Amnesty International, Varuh človekovih pravic ...

Prav tako učencem predstavimo projekt *Pišem za pravice 2021* (Amnesty International, 2013) in se z njimi pogovorimo o možnosti sodelovanja. Več informacij o projektu je dostopnih na spletni strani Amnesty International (<https://www.amnesty.si/pisem-za-pravice-maraton>).

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Prvi del delavnice izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne. V drugem delu delavnice se z učenci pogovorimo o *Konvenciji o otrokovih pravicah* (v pomoč nam je lahko dokument *Konvencija o otrokovih pravicah v otrokom prijaznem jeziku*, ki je dostopen tudi na: https://unicef.blob.core.windows.net/uploaded/documents/konvencija_otrokovih_pravic_v_otrokom_prijaznem_jeziku.pdf), kasneje pa učencem naročimo, naj samostojno rešijo kviz o človekovih in otrokovih pravicah, ki je dostopen na: https://interaktivne-vaje.si/dke/dke_gradiva/dke_3/index.htm. Prav tako učencem predstavimo projekt *Pišem za pravice 2021*, več informacij o projektu je dostopnih na: <https://sola.amnesty.si/pisem-za-pravice-2021>.

9. ENAKOST

Enakost je koncept, ki priznava, da vsakega posameznika oblikujejo drugačne okoliščine, ter na podlagi tega vsakemu posamezniku dodeli natančna sredstva in priložnosti, potrebne za doseganje enakega rezultata. V Sloveniji enakost kot temeljno človekovo pravico in svoboščino varuje več institucij, vsem pa je skupno to, da posameznike varujejo pred diskriminacijo ne glede na spol, narodnost, raso, etnično poreklo, jezik, vero, prepričanja, starost, spolno usmerjenost, spolno identiteto, izobrazbo, premoženjsko stanje ali družbeni položaj (MDDSZ, 2021). Diskriminacija se zgodi takrat, ko so ljudem kršene pravice zaradi njihovih osebnih okoliščin, torej ko ljudem kršimo pravice na primer zaradi invalidnosti, barve kože ali spola. Diskriminacija je lahko razlikovanje, drugačno obravnavanje, izključevanje ali poniževanje ljudi, do katerega prihaja zaradi okoliščin ali lastnosti, s katerimi se človek rodi in jih ne izbere sam (na primer invalidnost, narodnost, spolna usmerjenost, socialno ekonomski položaj). Diskriminacija vedno privede do tega, da so nekateri ljudje v slabšem položaju od drugih, na primer ne morejo dobiti pravic, so jim pravice odvzete, imajo manj pravic kot drugi, nimajo enake izbire kot drugi (Lobnik, 2021). Takšno razlikovanje nikoli in v nobenem primeru ni upravičeno, zato se moramo zavzemati za enakopravno družbo in družbo enakih možnosti ter k tem vrednotam spodbujati tudi otroke in mlade.

Z delavnicami, predstavljenimi v nadaljevanju, učencem pomagamo ozavestiti podobnosti in razlike med njimi. Učencem 1. vzgojno-izobraževalnega obdobja s pomočjo zgodbe predstavimo temeljno enakost in enakopravnost. Pri učencih 2. ter 3. vzgojno-izobraževalnega obdobja spodbudimo razumevanje in sprejemanje drugačnosti. Učence ozavestimo o neenakih možnostih v družbi. Prav tako jih spodbudimo h kritičnemu razmišljanju o možnih posledicah pripadanja določeni družbeni skupini.

Namen delavnice: Učencem pomagamo ozavestiti podobnosti med njimi. S pomočjo zgodbe predstavimo temeljno enakost in enakopravnost. Spodbudimo razumevanje drugačnosti.

Čas: 45 minut

Pripomočki: /

Potek:

Učence prosimo, da vstanejo in se počasi premikajo po prostoru. Po vrsti, eno za drugo, imenujemo različne značilnosti. Med gibanjem po prostoru naj učenci, na podlagi značilnosti, oblikujejo manjše skupine – združijo naj se skupaj s tistimi, ki prav tako posedujejo imenovano značilnost. Na primer, če kot značilnost imenujemo »število sorojencev«, se učenci sprehajajo po prostoru in iščejo sošolce, ki imajo enako število sorojencev kot oni. Tako nastajajo različne majhne skupine. Nadaljujemo z imenovanjem značilnosti, uporabimo na primer še: najljubša barva, najljubši letni čas, mesec rojstva, najljubša hrana, hišni ljubljencek ...

Sledi pogovor ob vprašanjih:

- Ali ste o sošolcih spoznali kaj novega?
- Ali ste kdaj ostali sami, brez skupine? Kako ste se takrat počutili?
- Česa smo se s to aktivnostjo naučili?

Učence spodbudimo, da pozorno prisluhnejo pravljici *Bela vrana Belinda* (Kočar, 2020; <https://www.lahkonocnice.si/pravljice/bela-vrana-belinda>) (Priloga 9.1).

Sledi pogovor o vsebini in sporočilu pravljice. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z vprašanji:

- O čem govori pravljica?
- Kdo v zgodbi je bil na videz drugačen in zakaj?
- Kako se je bela vrana Belinda počutila, ker je druge živali niso sprejele?
- Kaj so živali spoznale na koncu?

Po pogovoru v nekaj povedih obnovimo zgodbo in poudarimo njeno sporočilo: v nek gozd je priletela bela vrana v upanju, da bo tam spoznala nove prijatelje. Živali so bile do nje sumničave, ker še nikoli prej niso videle bele vrane, saj so vrane običajno črne barve. Živali belo vrano izločijo iz družbe zgolj zato, ker se bojijo njene drugačnosti. Vrana Belinda se po pomoč zateče k zajcu. Ko na obisku pri zajcu vrana začne stresati šale in njun smeh odmeva po celem gozdu, ostale živali ugotovijo, da je tudi bela vrana Belinda čisto običajna ptica. Tudi če ima drugačno barvo perja, je zelo zabavna in dobra prijateljica.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

V primeru izvajanja na daljavo prvi del delavnice izvedemo tako, da učenci na list papirja individualno napišejo (ali narišejo) nekaj dejstev o sebi, na primer: imam dva brata, moja najljubša barva je rumena, rojen sem septembra. Ko vsi zaključijo s pisanjem enega od učencev prosimo, da začne in prebere ali pokaže, kaj je napisal. Vsak od učencev naj podeli zapisano.

Sledi pogovor ob vprašanjih:

- Ali ste o sošolcih spoznali kaj novega?
- Ali ste prepoznali podobnosti s sošolci in sošolkami?
- Je bilo katero izmed dejstev tako, da prav nihče ni imel enakega (ali podobnega)? Kako ste se ob tem počutili?
- Kaj smo se s to aktivnostjo naučili?

Drugi del delavnice (delo ob pravljici *Bela vrana Belinda*) izvedemo, kot je opisano.

Namen delavnice: Pri učencih spodbudimo razumevanje in sprejemanje drugačnosti. Učence ozavestimo o neenakih možnostih v družbi. Spodbudimo jih h kritičnemu razmišljanju o možnih posledicah pripadanja določeni družbeni skupini.

Čas: 45 minut

Pripomočki: kartice vlog (priloga 9.2), list z izjavami (priloga 9.3)

Potek:

Učencem razložimo, da se bodo morali postaviti v vlogo nekoga drugega. Povemo jim, da bodo odgovarjali na vprašanja, kot bi bili ta oseba, zato naj uporabljajo svojo domišljijo.

Vsakemu učencu razdelimo po eno kartico vlog. Vsaj trije učenci naj dobijo kartice, na katerih piše, da »igrajo« sami sebe (»Ti si ti.«). Nihče ne sme izdati svoje vloge.

Učence postavimo v vrsto, pripravijo naj se na svojo vlogo. Za pomoč jim preberemo spodnja vprašanja. Za vsakim vprašanjem naredimo kratek premor, da lahko učenci razmislijo o tem, kdo so in kakšno je njihovo življenje.

- Kakšno je bilo tvoje otroštvo? V kakšni hiši si živel? Kakšne igre si se igral? Kakšno delo so opravljali tvoji starši?
- Kakšno je tvoje vsakdanje življenje sedaj? Kje se družiš? Kaj delaš zjutraj, kaj popoldne, kaj zvečer?
- Kakšen slog življenja imaš? Kje živiš? Koliko denarja zaslužiš vsak mesec? Kaj počneš v svojem prostem času in med počitnicami?
- Kaj te vznemirja in česa se bojiš?

Učencem povemo, da jim bomo prebrali seznam situacij ali dogodkov (priloga 9.3). Vsakič, ko lahko pritrdijo izjavi, naredijo korak naprej, če izjavi ne morejo pritrditi, pa ostanejo na istem mestu.

Izjave preberemo. Za vsako prebrano izjavo naredimo premor, da lahko stopijo naprej in ocenijo svoj položaj glede na druge. Na koncu naj vsak

oceni svoj položaj. Nato jim damo na voljo nekaj časa, da pozabijo na vlogo, ki so jo igrali.

Učence vprašamo, kaj se je dogajalo in kako so se ob tem počutili.

Pogovarjamo se o problemih, ki so se jih dotaknili, ter o tem, kaj so se naučili.

- Kako ste se počutili, ko ste stopili naprej?
- Kako ste se počutili, ko niste stopili naprej?
- Kdaj ste tisti, ki ste pogosto stopali naprej, opazili, da se drugi ne pomikajo naprej tako hitro kot vi?
- Ali lahko uganete, kdo je bil kdo? (Preberemo nekaj najbolj ekstremnih vlog.)
- Kako lahko ali težko vam je bilo igrati vloge? Kako ste si predstavljali, kakšna je bila oseba, ki ste jo igrali?
- Ali ste prepričani, da so informacije in podobe, ki jih imate o teh osebah, zanesljive? Ali so morda osnovane na stereotipih in predsodkih?
- Ali ta vaja kaže podobo družbe? Kako?
- Katere pravice nekateri ljudje nimajo?
- Kateri bi bili prvi koraki za opozarjanje na neenakost v družbi?

Poskrbimo za to, da nas vsi učenci dobro slišijo, še posebej, če aktivnost izvajamo zunaj ali imamo veliko skupino otrok. V začetnem delu, v katerem si morajo učenci predstavljati, da so nekdo drug, se bodo morda pojavili primeri, da ne bodo vedeli veliko oz. dovolj o osebi, v katero se bodo prelevili. Povemo jim, da to ni pomembno in da naj v kar največji meri uporabijo svojo domišljijo.

Aktivnost je prilagojena po gradivu iz priročnika UNICEF-a Slovenija: Vključimo otroke! (Zidar in Sužnik, 2004).

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano do dela, v katerem beremo izjave (priloga 9.3). Učenci se takrat ne premikajo po prostoru, temveč za vsako trditev, ki ji lahko pritrdijo, na list pred sabo narišejo črtico. Če trditvi ne morejo pritrditi, črtice ne narišejo. Na koncu naj vsak učenec prešteje, koliko črtic ima. Več črtic pomeni, da so se v svoji vlogi premaknili dlje. Pogovor o počutju in izvedbi aktivnosti izpeljemo, kot je opisano.

Namen delavnice: Pri učencih spodbudimo razumevanje in sprejemanje drugačnosti. Učence ozavestimo o neenakih možnostih v družbi. Spodbudimo jih h kritičnemu razmišljanju o možnih posledicah pripadanja določeni družbeni skupini.

Čas: 45 minut

Pripomočki: kartice vlog (priloga 9.2), list z izjavami (priloga 9.3)

Potek:

Učencem razložimo, da se bodo morali postaviti v vlogo nekoga drugega. Povemo jim, da bodo odgovarjali na vprašanja, kot da bi bili ta oseba, in da naj pri tem uporabljajo svojo domišljijo.

Vsakemu učencu razdelimo po eno kartico vlog. Vsaj trije učenci naj dobijo kartice, na katerih piše, da »igrajo« sami sebe (»Ti si ti.«). Nihče ne sme izdati svoje vloge.

Učence postavimo v vrsto, pripravijo naj se na svojo vlogo. Za pomoč jim preberemo spodnja vprašanja. Za vsakim vprašanjem naredimo kratek premor, da lahko učenci razmislijo o tem, kdo so in kakšno je njihovo življenje.

- Kakšno je bilo tvoje otroštvo? V kakšni hiši si živel? Kakšne igre si se igral? Kakšno delo so opravljali tvoji starši?
- Kakšno je tvoje vsakdanje življenje sedaj? Kje se družiš? Kaj delaš zjutraj, kaj popoldne, kaj zvečer?
- Kakšen slog življenja imaš? Kje živiš? Koliko denarja zaslužiš vsak mesec? Kaj počneš v svojem prostem času in med počitnicami?
- Kaj te vznemirja in česa se bojiš?

Učencem povemo, da jim bomo prebrali seznam situacij ali dogodkov (priloga 9.3). Vsakič, ko lahko pritrdijo izjavi, naredijo korak naprej, če izjavi ne morejo pritrditi, pa ostanejo na istem mestu.

Izjave preberemo eno za drugo. Za vsako izjavo naredimo premor, da lahko stopijo naprej in ocenijo svoj položaj glede na druge. Na koncu naj vsak oceni svoj položaj. Nato jim damo na voljo nekaj časa, da

pozabijo na vlogo, ki so jo igrali.

Učence vprašamo, kaj se je dogajalo in kako so se ob tem počutili.

Pogovarjamo se o problemih, ki so se jih dotaknili, ter o tem, kaj so se naučili.

- Kako ste se počutili, ko ste stopili naprej?
- Kako ste se počutili, ko niste stopili naprej?
- Kdaj ste tisti, ki ste pogosto stopali naprej, opazili, da se drugi ne pomikajo naprej tako hitro kot vi?
- Ali lahko uganete, kdo je bil kdo? (Preberemo nekaj najbolj ekstremnih vlog.)
- Kako lahko ali težko vam je bilo igrati vloge? Kako ste si predstavljali, kakšna je bila oseba, ki ste jo igrali?
- Ali ste prepričani, da so informacije in podobe, ki jih imate o teh osebah, zanesljive? Ali so morda osnovane na stereotipih in predsodkih?
- Ali ta vaja kaže podobo družbe? Kako?
- Katere pravice nekateri ljudje nimajo?
- Kateri bi bili prvi koraki za opozarjanje na neenakost v družbi?

Poskrbimo za to, da nas vsi učenci dobro slišijo, še posebej, če aktivnost izvajamo zunaj ali imamo veliko skupino otrok. V začetnem delu, v katerem si morajo učenci predstavljati, da so nekdo drug, se bodo morda pojavili primeri, da ne bodo vedeli veliko oz. dovolj o osebi, v katero se bodo prelevili. Povemo jim, da to ni pomembno in da naj v kar največji meri uporabijo svojo domišljijo.

Aktivnost je prilagojena po gradivu iz priročnika UNICEF-a Slovenija: Vključimo otroke! (Zidar in Sužnik, 2004).

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano do dela, v katerem beremo izjave (priloga 9.3). Učenci se takrat ne premikajo po prostoru, temveč za vsako trditev, ki ji lahko pritrdijo, na list pred sabo narišejo črtico. Če trditvi ne morejo pritrditi, črtice ne narišejo. Na koncu naj vsak učenec prešteje, koliko črtic ima. Več črtic pomeni, da so se v svoji vlogi premaknili dlje. Pogovor o počutju in izvedbi aktivnosti izpeljemo, kot je opisano.

10. MEDSEBOJNO SPOŠTOVANJE

O spoštovanju običajno spregovorimo v kontekstu odnosa do starejših oseb, večkrat koga od starejših tudi slišimo potožiti »včasih smo učitelje spoštovali, danes pa ni tako ...« ali kaj podobnega. Se je v naši spoštljivosti do starejših res kaj spremenilo? Ali spoštovanje res izražamo drugače kot nekoč? Težko podamo enoznačni odgovor na ta vprašanja – želja po medsebojnem spoštovanju, ki pomeni »zelo pozitiven odnos do koga zaradi njegove moralno utemeljene veljave, vrednosti« (Spoštovanje, 2021) je gotovo univerzalna v času in prostoru, razliko lahko opazimo v vzroku za spoštovanja nekoč in danes. Spoštovanju do staršev, učiteljev, duhovnikov nekoč bi s trenutno terminologijo veliko bolj ustrezal izraz *strahospoštovanje* – Slovar slovenskega knjižnega jezika nam za ponazoritev ob pojmu *strahospoštovanje* navede prav ta primer: »Vzgajati otroke v strahospoštovanju do starejših« (Strahospoštovanje, 2021). Danes si nič manj ne želimo spoštljivih odnosov, res pa je, da stremimo k spoštovanju, ki je odraz pristnih in iskrenih odnosov, ne strahu. Spoštovanje pa je pomemben element tudi v odnosih med vrstniki. Tega se moramo, tako kot tudi drugih vrlin dobrih odnosov, naučiti.

Z delavnicami, predstavljenimi v nadaljevanju, učencem 1. vzgojno-izobraževalnega obdobja predstavimo pomen pozornega poslušanja kot temelj medsebojnega spoštovanja. S pomočjo zgodbe prikazemo pomembnost nesebične pomoči ter prijaznosti za medsebojno spoštovanje. Učence 2. vzgojno-izobraževalnega obdobja prek primerov iz vsakdanjega življenja spodbudimo k razmišljanju o medsebojnem spoštovanju. Učence 3. vzgojno-izobraževalnega obdobja spodbudimo k razmišljanju o spoštovanju drugih ne glede na raso, spol, položaj v družbi, versko prepričanje ... Ozavestimo način izražanja medsebojnega spoštovanja učencev ter raziščemo možnosti še bolj spoštljivega vedenja.

Namen delavnice: Z delavnico učencem predstavimo pomen pozornega poslušanja kot temelj medsebojnega spoštovanja. S pomočjo zgodbe prikažemo pomembnost nesebične pomoči ter prijaznosti za medsebojno spoštovanje.

Čas: 45 minut

Pripomočki: /

Potek:

Učencem povemo, da se bomo danes pogovarjali o medsebojnem spoštovanju. Vprašamo jih, kaj so po njihovem mnenju pomeni to, da nekoga spoštuješ. Pojem nato razložimo letom učencev primerno. Navedemo nekaj primerov: z osebo, ki jo spoštujem, se vljudno pogovarjam – dam ji priložnost, da pove svoje mnenje, se z njo ne prepiram in ji ne namenjam grdih besed. Spoštljiv sem tudi takrat, ko prijazno pozdravim učitelje, starše in stare starše ter mimoidoče.

Učence nato povabimo k sodelovanju v aktivnosti: odrecitiramo otroško pesmico, ki jo učenci poznajo, tako da v pesmi spremenimo eno besedo ali besedno zvezo. Naloga otrok je, da zaznajo, katera beseda je napačna in jo nadomestijo s pravo.

Začnemo na primer s pesmijo *Gosenica* (avtorice Romane Kranjčan).

GOSENICA

Gosenica je lezla počasi na drevo,
pomigala na dolgo, pomigala kratko.
Primigala je k meni, v lonček sem jo dal,
nikar mi ne pobegni, požugal sem dejal.
Ko v lonček sem pogledal, je notri ni bilo,
pred oknom pa je letal metuljček medvedek prelepo.

Zahtevnost aktivnosti lahko stopnjujemo tako, da izberemo manj znano pesem ali v pesmi spremenimo več besed. Aktivnost lahko ponavljamo, dokler je učencem zanimiva in sodelujejo.

Po končani dejavnosti se z učenci pogovorimo ob naslednjih vprašanjih:

- Da ste lahko opazili, katera beseda v pesmi je napačna, ste morali zelo pozorno poslušati. Kaj se dogaja z našimi telesi, kadar zelo pozorno poslušamo? (Nagnemo se naprej, napnemo ušesa, kimamo, razmišljamo o slišnem ...)
- Kaj se dogaja z našimi telesi, kadar ne poslušamo pozorno? (Gledamo stran, ne sprašujemo ...)
- Kaj bi se zgodilo, če bi vsi na svetu nehali poslušati drug drugega?

To, da se med seboj poslušamo, nam pomaga bolje razumeti drugo osebo – razumeti, o čem druga oseba razmišlja, kako se počuti, kaj si želi. Tako lahko drugo osebo spoštujemo.

Učence povabimo, da pozorno prisluhnejo zgodbi *V tujem gozdu* (Gorenc – Pižama, 2020; dostopno na <https://www.lahkonocnice.si/pravljice/v-tujem-gozdu>) (priloga 10.1).

Sledi pogovor o vsebini in sporočilu zgodbe. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- O čem je govorila pravljica?
- Kateri medved je bil prijazen, kateri pa neprijazen? A so njuna dejanja nakazovala to (ne)prijaznost?
- Sta se medveda med seboj poslušala? Kako sta se ob tem počutila?
- Kateri medved je spoštoval drugega medveda?
- Kaj smo se iz pravljice naučili?

Po pogovoru v nekaj povedih obnovimo zgodbo in poudarimo njeno sporočilo: medved Mitja je šel v svet in po dolgih dneh hoje srečal medveda Braneta. Brane se je iz Mitje norčeval in mu rekel, da je neotesani bučman. Med plazom nestrpnih besed se mu je v grlu zataknil želod in začel se je dušiti. Medved Mitja mu je nesebično priskočil na pomoč in zatrdil: »Le res brezčuten medved ne bi pomagal drugemu medvedu v stiski.« Medved Mitja je lep zgled spoštovanja.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne.

Namen delavnice: S pomočjo zgodbe ponazorimo pomen medsebojnega spoštovanja. S pomočjo primerov iz vsakdanjega življenja učence spodbudimo k razmišljanju o medsebojnem spoštovanju.

Čas: 45 minut

Pripomočki: zgodba *Kamela in zajec* (priloga 10.2), delovni list Medsebojno spoštovanje (priloga 10.3)

Potek:

Pred razredom preberemo (ali prosimo katerega od učencev, naj prebere) indijsko zgodbo *Kamela in zajec* (priloga 10.1).

Sledi pogovor ob vprašanjih:

- O čem govori zgodba?
- Kakšen je po vašem mnenju nauk zgodbe?
- Ali sta kamela in zajec na začetku zgodbe izkazovala spoštovanje drug do drugega? Kaj pa sta spoznala ob koncu?

Učencem razdelimo delovne liste Medsebojno spoštovanje (priloga 10.3) ter individualnemu reševanju namenimo približno 10 minut. Ko vsi učenci zaključijo z reševanjem, se o vsebini delovnih listov pogovorimo.

Učence vprašamo, kako so lahko v svojem vsakdanu še bolj spoštljivi in prijazni drug do drugega. Predlagamo jim, da vsak dan naredijo vsaj eno naključno prijazno dejanje. Lahko si ogledamo videoposnetek *Naključna prijaznost* društva Humanitarček (2017): <https://www.youtube.com/watch?v=BXgn2myavBo&t=57sZ> učenci sestavimo seznam idej za naključna prijazna dejanja, na primer: Pomagam starejši gospe v trgovino.

- Mamici z otrokom kupim kavo.
- Gospodu z vrečkami v rokah pridržim vrata.
- Brezdomcu prinesem sendvič.

Učence spodbudimo, da vsak dan naredijo vsaj eno naključno prijazno dejanje.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne.

12-14 let

Namen delavnice: Z delavnico opozorimo na pomen medsebojnega spoštovanja kot temeljne vrednote. Učence spodbudimo k razmišljanju o spoštovanju drugih, ne glede na raso, spol, položaj v družbi, versko prepričanje ... Ozavestimo način izražanja medsebojnega spoštovanja učencev ter raziščemo možnosti še bolj spoštljivega vedenja.

Čas: 90 minut

Pripomočki: Pisma otrok (priloga 10.4), papir in pisala, delovni list Medsebojno spoštovanje (priloga 10.3)

Potek:

V preteklih delavnicah smo spoznavali različne vidike odnosov in se pogovarjali o vrednotah, ki pripomorejo k iskrenim, pristnim in vzajemno dobrim odnosom. Krovna tema, ki bi morala biti temelj vsakega odnosa in zajema vse že prej obravnavane teme, je medsebojno spoštovanje.

Ob začetku ure učencem povemo, da bomo danes govorili o medsebojnem spoštovanju. Nato pred celotnim razredom preberemo vseh šest pisem otrok (priloga 10.3) in se pogovorimo o mnenjih, ki so izražena v pismih ter o tem, da moramo drugega spoštovati ne glede na njegovo barvo kože, spol, položaj v družbi ali, kot nam prikazujejo pisma, versko prepričanje.

Pisma nato razdelimo po razredu, vsakemu učencu enega (več učencev bo imelo enako pismo, to je v redu). Učenci naj si predstavljajo, da je bilo pismo namenjeno njim in da je oseba, ki je pismo napisala, njihov novi dopisovalec. Razdelimo papir in pisala ter učencem naročimo, naj napišejo odgovor svojemu novemu dopisovalcu. Pisanju namenimo dovolj časa, približno 20 minut.

Ko vsi učenci zaključijo s pisanjem, prosimo nekaj učencev, da preberejo svoja pisma. Če kdo ne želi deliti zapisanega, ga v to ne silimo.

Sledi pogovor o zapisih. Pri vodenju pogovora si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Je bilo težko napisati odgovor na pismo?
- Kaj ste se naučili novega o svojem dopisovalcu?
- Kakšne občutke v vas vzbuja dejstvo, da je vaš dopisovalec druge veroizpovedi kot vi? Se vam zdi to pomembno, nepomembno, zanimivo?
- Ste bili kdaj priča nespoštljivemu odnosu do ljudi? Povejte primere.
- Kako bi lahko bili v svojem vsakdanu še bolj spoštljivi?
- Ali čutite, da vas vaši bližnji spoštujejo? S katerimi dejanji vam to pokažejo?

Aktivnost je prilagojena po gradivu iz priročnika UNICEF-a Slovenija: Vključimo otroke! (Zidar in Sužnik, 2004).

Učencem razdelimo delovne liste Medsebojno spoštovanje (priloga 10.3) ter individualnemu reševanju namenimo približno 10 minut. Ko vsi učenci zaključijo z reševanjem, se o vsebini delovnih listov pogovorimo.

Učence vprašamo, kako so lahko v svojem vsakdanu še bolj spoštljivi in prijazni drug do drugega. Predlagamo jim, da vsak dan naredijo vsaj eno naključno prijazno dejanje. Lahko si ogledamo videoposnetek *Naključna prijaznost* društva Humanitarček (2017): <https://www.youtube.com/watch?v=BXgn2myavBo&t=57sZ> učenci sestavimo seznam idej za naključna prijazna dejanja, na primer: Pomagam starejši gospe v trgovino.

- Mamici z otrokom kupim kavo.
- Gospodu z vrečkami v rokah pridržim vrata.
- Brezdomcu prinesem sendvič.

Učence spodbudimo, da vsak dan naredijo vsaj eno naključno prijazno dejanje.

Možne prilagoditve za izvedbo delavnice na daljavo:

Delavnico izvedemo, kot je opisano, saj posebne prilagoditve niso potrebne.

PRILOGE

Priloga 1.1: Poštenost

Ali naslednje trditve veljajo zate?

Menim, da sem pošten človek.	DA	NE
Vedno upoštevam vsa šolska pravila.	DA	NE
Pri družabnih ali računalniških igrah nikoli ne goljufam.	DA	NE
Vsaj enkrat na teden naredim dobro delo – nekaj, od česar nimam koristi, razveselim pa nekoga drugega.	DA	NE
Ko se nekomu drugemu zgodi krivica, na to opozorim.	DA	NE
Vedno povem, kar zares mislim in čutim.	DA	NE
Vedno se držim dogovora, ki ga sklenem z drugo osebo.	DA	NE

Se spomniš dogodka ali situacije, v kateri nisi ravnal/-a pošteno?
Opiši ga.

Kako si lahko še bolj pošten/-a? Navedi tri področja, na katerih se lahko izboljšaš.

- _____
- _____
- _____

Priloga 1.2: (Ne)poštenost v svetu

Klemen je profesionalni kolesar. Je med najboljšimi v svojem klubu in v soboto se odpravlja na pomembno tekmo v gorskem kolesarjenju. S trenerjem sta se dogovorila, da bo Klemen pred tekmovanjem zaužil snov, ki je sicer na športnih tekmovanjih prepovedana. Zaradi te snovi bo Klemen bolj vzdržljiv in bo imel več moči. Tako bo na tekmovanju zagotovo dosegel dobre rezultate.

Maša je na svoj e-mail prejela obvestilo, da jo ob prijavi v novo aplikacijo za dostavo hrane čaka nagrada – poponoma brezplačen obrok, dostavljen na dom. Lačna Maša si je ustvarila račun na aplikaciji, oddala naročilo v piceriji ter kliknila na ikono darila, saj je tako pisalo v navodilih za »prevzem nagrade«. Na ekranu pa se je nato izpisalo: storitev žal ni na voljo.

Tomaž je zaposlen pri nogometni zvezi kot nogometni sodnik. Pretekli teden, pri tekmi modrih in rdečih, je zaslužil dvakrat več kot običajno, saj je tik pred tekmo sprejel mikavno ponudbo trenerja modre ekipe – pri sojenju je deloval v prid modre ekipe, načrtno je spregledal marsikateri prekršek, tekmovalcem rdeče ekipe je dodelil več rdečih kartonov in podobno. Po koncu tekme mu je trener modre ekipe v garderobi izročil kuverto z denarjem.

Priloga 2.1: Posledice neresnice

Si se že kdaj zlagal? Opiši eno svojo laž, ki se je spomniš.

Zakaj si se odločil za laž namesto za resnico? Opiši okoliščine, ki so privedle do neresnice.

Je kdo razkrinkal tvojo laž? Kako se je situacija razpletla?

Kako se ti odzoveš, če/ko nekoga ujameš na laži?

Kakšne so lahko posledice laži in neresnic?

Priloga 2.2: Verodostojnost - laži

Pozorno preberi spodnje situacije in izjave. Za vsako posebej se vprašaj: je laž v tem primeru opravičljiva ali neopravičljiva? Nato na premici označi, kam glede na »stopnjo opravičljivosti« bi uvrstil posamezno laž.

Tri leta star Klemen je na božično jutro svojo starejšo sestro Majo vprašal, od kod darila pod božično smrečico. Deklica mu odgovori, da jih je prinesel Božiček.

Nika je kupila novo obleko. Ker ni prepričana, ali ji pristoji, za mnenje povpraša svojega fanta Filipa. Filipu obleka ni všeč, saj se mu zdi preveč živo rumene barve. Kljub temu Niki reče: »Zelo si čedna.«

Armin je na poti v šolo srečal prijatelja Lana. Lan ga je povprašal, kako je bilo prejšnji večer na praznovanju rojstnega dne. Armin je Lanu povedal, da so se imeli zelo lepo, jedli so pico, prijateljica mu je spekla dobro torto in poslušali so glasbo. Lan je bil za prijatelja iskreno vesel. Armin pa je zamolčal informacijo, da se je na zabavi poljubljal s sošolko Emo, ki je všeč tudi Lanu.

Linda je bila ves popoldan sama doma. Mama ji je prejšnji večer naročila, naj v tem času pospravi sobo in pomije posodo. Linda je ves popoldan, odkar je prišla iz šole, gledala televizijo. Ob 16:30 Linda pokliče mama, ji pove, da bo doma čez približno pol ure in jo vpraša, če ji je uspelo narediti vse naročeno. Linda odgovori: »Seveda, soba je pospravljena in posoda pomita.« Ko odloži telefon, odhiti v kuhinjo in prične z delom.

NEOPRAVIČLJIVA LAŽ

OPRAVIČLJIVA LAŽ

Priloga 2.3: Kako prepoznati lažne novice?

(Časoris, 2017)

KAKO PREPOZNATI LAŽNE NOVICE?

- PREVERI VIR**
Razišči spletni portal, preveri njegovo poslanstvo in poišči kontaktne podatke.
- PREBERI CELO NOVICO**
Naslovi so lahko zavajajoči. O čem novica sploh govori?
- PREVERI AVTORJA**
Preveri, kdo je avtor novice. Mu lahko zaupaš? Je to resnična oseba?
- DODATNI VIRI**
Klikni na povezave v novici in preveri, ali potrjujejo informacije v novici.
- PREVERI DATUM**
Ponatisnjene novice niso nujno aktualne.
- JE TO ŠALA?**
Če je novica preveč nenavadna, gre morda za šalo. Prouči portal in preveri avtorja.
- OZAVESTI PREDSDODKE**
Razmisli, ali tvoja prepričanja vplivajo na presojo.
- VPRAŠAJ STROKOVNJAKE**
Vprašaj knjižničarja ali novico preveri na portalih za preverjanje informacij.

IFLA
International Federation of Library Associations and Institutions
www.ifla.org

Priloga 3.1: Zgodba o Niku in Aljažu

Nik in Aljaž sta sošolca in dobra prijatelja. Poznata se iz vrtca, saj sta bila skupaj v vrtčevski skupini. Dobro se razumeta in vedno tičita skupaj – v razredu sedita za isto mizo, med odmori se skupaj podita po hodnikih, po pouku gresta skupaj na trening košarke, včasih jima uspe mamici prepričati, da se srečajo tudi čez vikend in gredo na igrala ali v park s trampolino. Letos obiskujeta peti razred in obema je najbolj všeč matematika, še posebej se veselita letošnjega tekmovanja iz logike.

Nika in Aljaža, pa tudi njune sošolke in sošolce, je ob začetku šolskega leta presenetila novica – pridružil se jim bo nov sošolec. Bor se je v njihov kraj preselil poleti, saj je njegova mami tukaj dobila novo službo. Bor je prijeten fant, nekoliko sramežljiv je in celo poletje ga je skrbelo, kako bo na novi šoli, kako se bo razumel s sošolci in sošolkami ter ali bodo učitelji zelo strogi.

Bor se na novi šoli dobro počuti, kljub temu pa se raje drži zase in ne govori veliko, spregovori samo, ko ga kdo od učiteljev kaj vpraša. Aljažu se zdi to skrajno čudno in nekega dne, med odmorom za malico, stopi do Bora in ga govori:

»Bor, zakaj si ves čas tiho?« Bor skomigne z rameni in še naprej je svoj sendvič.

»Nimaš kaj povedati, ha?« Aljaž kar ne odneha. »Ti je muca pojedla jezik ali si samo tako neumen?«

Bora Aljaževe besede prizadenejo, a še naprej tiho sedi in si misli svoje. Nik, ki ves ta čas stoji ob Aljažu, zamišljeno stremi predse. Neprijetno mu je in želi si, da se Aljaž ne bi norčeval iz Bora. Pogleda Aljaža in že odpre usta, da bi mu rekel, naj neha, pa si v zadnjem hipu premisli ... Kaj, če bo Aljaž začel zafrkavati tudi njega? Ali če ne bo več hotel biti njegov prijatelj? Bolje, da svoje misli zadrži zase. Vrne se na svoje mesto in poje malico do konca.

V naslednjih dneh se situacija še večkrat ponovi. Bor ne govori veliko, Aljaž je do njega nesramen, Nik pa se počuti, kot bi ga nekdo presekal na pol – po eni strani mu je hudo za Bora in bi mu rad pomagal, po drugi strani pa ga skrbi, kaj bi si potem o njem mislil Aljaž.

Priloga 3.2: Nedokončane povedi

Pristnost pomeni ...

Ko sem pristen ...

Zgodilo se je že, da nisem zmožel/-a povedati svojega mnenja, takrat sem ...

Ko ne povem, kako se zares počutim ...

Ko ne povem, kaj si zares mislim, se počutim ...

Največkrat svojega mnenja ne povem, ko ...

Najlažje sem pristen/-a, ko sem s/z ...

Najtežje sem pristen/-a, ko sem s/z ...

V odnosu do staršev sem lahko pristen/-a tako, da ...

V odnosu do učiteljev sem lahko pristen/-a tako, da ...

V odnosu do prijateljev sem lahko pristen/-a tako, da ...

Dogodek, v katerem nisem ravnal/-a pristno, je bil ...

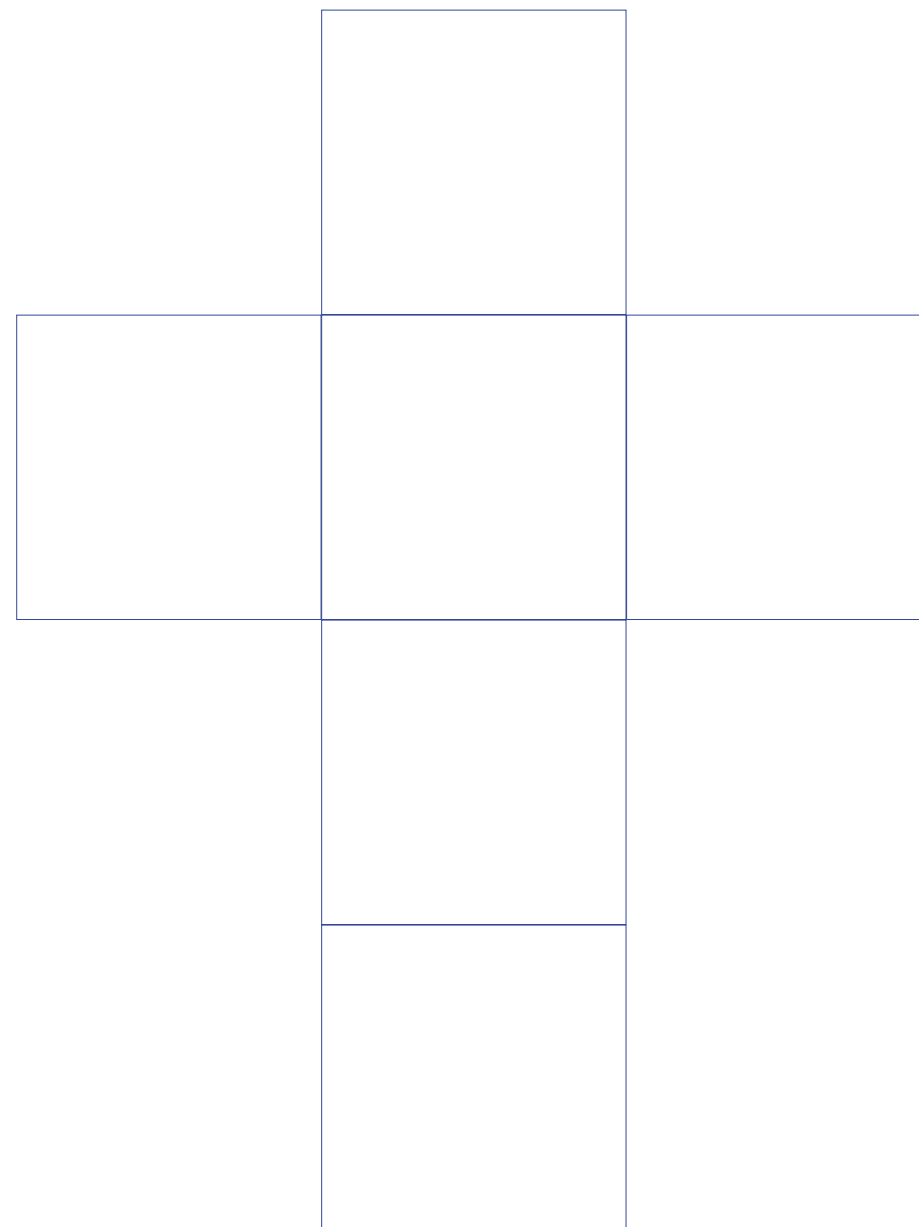
V prihodnje sem lahko bolj pristen/-a tako, da ...

Dogodek, v katerem nekdo drug ni bil pristen do mene, je bil ...

Pristnost je pomembna, ker ...

Ko nisem pristen/-a, ...

Priloga 4.1: Predloga za čustveno kocko

Priloga 4.2: Povedi, ki sporočajo različna čustva

Popoldan grem z mamo v zavetišče in končno bova posvojila kužka, ki si ga že tako dolgo želim!

Nikoli več nočem v hišo strahov, ta izkušnja res ni bila prijetna.

Kako mi je lahko nekdo ukradel kolo, saj sem ga vendar priklenila na ograjo, grrrrr!

Moja najboljša prijateljica se seli v drugo mesto. Ne bova se videli tako pogosto, zelo jo bom pogrešala.

Fuj, nekdo je čisto zamašil odtok v kopalnici!

Kdo si pa misli da je, da se tako grdo pogovarja z mano!

Komaj čakam, da spet vidim babico, vedno se tako zabavava.

Kako lepo mi je danes, sonce sije in družim se s prijatelji.

Te banane pa že ne bom jedel, čisto je že rjava.

Kljub dolgim uram učenja sem matematiko pisala komaj 2, res ne vem več, kaj naj.

Škoda, ker sem zbolel in ne bom mogel praznovati rojstnega dneva s prijatelji.

Zakaj me mama ne razume, ves čas mi samo teži!

Zakaj moram spet jaz odnesti smeti, naj jih še sestra enkrat!

Priloga 4.3: Kako se izrazim?

Vzemi si čas za razmislek in izpolni spodnjo razpredelnico, tako da:

- v stolpec »čustvo« vpišeš čustva, za katera meniš, da jih ljudje najpogosteje doživljamo,
- v stolpec »sprejemljiv način izražanja« napišeš način izražanja določene čustva, ki se tebi zdi sprejemljiv in dober (na primer: jeza – cepetanje z nogami).

Čustvo	Sprejemljiv način izražanja

Priloga 4.4: Opazovanje čustev

Vzemi si čas za razmislek in izpolni spodnjo razpredelnico, tako da:

- v razdelek »pogosto doživljam« vpišeš čustva, za katera meniš, da jih najpogosteje doživljaš,
- ob vsako čustvo dopiši situacijo, v kateri se to čustvo vzbudi (pomisli, kdo je običajno ob tebi, ko se tko počutiš, kje se nahajaš, kaj počneš),
- svoje telesne občutke (stiskanje v želodcu, kepa v grlu),
- ter svoj odziv na čustvo (kričim, jočem, udarjam z nogami ob tla).

V situaciji ...	Pogosto doživljam ...	V telesu takrat čutim ...	Na čustvo se odzovem, tako da ...

Priloga 6.1: O lisici in kokoši

Nekoč je na robu gozda živela mala kokoš. Bila je zelo aktivna in izredno prijateljska. Živela je sama in opravila vse, kar je bilo potrebno. Vsak dan je zgodaj zjutraj hodila na lov za črvi v gozd, potem pa pospravila po hiši, si skuhala, jedla in udobno spala. Zvečer je hodila ven in se srečevala s svojimi prijatelji, vrnila pa se je do zore. Skratka, živela je zelo udobno življenje.

Na istem območju pa je živela lena lisica s svojo zelo staro mamo. Lisica je bila tako lena, da je le redko šla na lov. Preprosto je zagrabila prvo žival, ki jo je zagledala in jo odnesla domov za hrano. Nekega dne pa lisici nista imeli nič hrane. Lisica se je počutila preveč leno, da bi šla ven in je razmišljala, kako bi prišla do nekaj hrane, ne da bi zanjo preveč delala. V tistem trenutku pa se je spomnila na kokoš. Hotela jo je ubiti in pojesti za večerjo.

Živali, ki so živele na istem območju kot kokoš in lisica, so imele postavljena pravila, ki so se jih obvezno držale. In eno od njih je bilo, da jim ni bilo dovoljeno loviti živali iz svoje skupnosti, ne glede na to, kako lačne bi bile : morale so loviti v drugih skupnostih. Živali s tega območja so se pravila o lovljenju zelo pridno držale. Vse do takrat sploh ni bilo nobenih težav, saj je bil gozd zelo gost in živali iz skupnosti so našle več kot dovolj plena v sosednjih skupnostih. Dandanes pa temu ni bilo več tako. Ker se je posekalo kar veliko dreves, so tudi živali začele izginjati in vedno težje je bilo najti plen, ki bi ga lahko ulovile. Zato je lisica svoji mami rekla: »Ulovila bom tisto butasto kokoš za večerjo. Lonec imej na ognju in voda v njem naj vre. Ko se vrnem, jo bova skuhali in skupaj pojedli.« Obrnila se je in odšla.

Prispela je do hiše, v kateri je živela kokoš, ki je ravno prišla iz nje, da bi nabrala nekaj vejic in zakurila ogenj. Ko se je vrnila, je pustila vrata svoje hiše odprta. Počasi in previdno se je lisica splazila v kokošino hišo. Skrila se je za vrata in čakala, da kokoš pride mimo. V trenutku, ko je kokoš stopila mimo vrat, jo je lisica udarila, ujela in jo strpala v svojo vrečo. Nato je vrečo zavezala in jo odnesla na svojem hrbtu. Lisici se je tako mudilo domov, da sploh ni opazila, kako se vreča na njenem hrbtu premika. Medtem je kokoš iz svojega žepa vzela nož. V vreči je naredila luknjo in skočila iz nje. Da lisica ne bi opazila, kaj se dogaja, je v vrečo hitro vrgla velik kamen. Lisica je vsa presrečna prispela domov »Voda vre, mati? Ujela sem kokoš in pojedli jo bova za

večerjo« je rekla lisica in se kar tresla od navdušenja. »Seveda, voda vroče vre,« je odgovorila mama.

In ravno takrat je lisica svojo vrečo odvezala in jo izpraznila v vodo. Velik kamen je padel v lonec. Vsa vrela voda je pljusnila iz lonca po lisicah in ju tako močno opekla, da nikoli več ne bosta pomislili, da bi kršili pravila.

Priloga 6.2: Kartice z opisom kočljivih situacij

Moral bi biti doma ob sedmih, sošolci pa te vabijo na igrišče.

Prijatelj ti ponudi ukraden telefon po smešno nizki ceni.

Sošolka se ti posmehuje, ker pri testu matematike nočeš plonkati.

S prijateljem hodita po ulici in na tleh najdeta denarnico. V njej je, poleg osebnih dokumentov nekega gospoda, tudi 50 evrov.

Doma igraš zanimivo računalniško igro in boš pravkar napredoval na naslednjo stopnjo. Pokliče te prijatelj in te povabi na vožnjo s kolesom.

Ne počutiš se dobro. Žalosten si. Že ves popoldan čepiš doma v svoji sobi. (Kaj storiš, da se počutiš bolje?)

Že od jutra te boli glava. Veš, da ima mama nekje v predalu tablete, ki jih vzame, kadar se ona počuti slabo. (Kaj storiš ti?)

Včeraj si šel zelo pozno spat. Že na poti v šolo se ti zeha. Znanec ti ponudi energijsko pijačo.

Priloga 7.1: Osnove prava

V tabeli je skritih devet besed. Poišči jih in jih izpiši!

A	T	J	O	F	E	N	U	V	B	L	M	Z	T	O
R	B	P	K	O	H	T	R	I	C	F	S	A	V	Š
Š	F	S	O	D	N	I	K	S	B	R	U	K	I	Ž
U	K	C	Z	V	C	Z	U	T	V	M	L	O	F	K
H	B	K	N	E	T	H	Š	Z	S	E	J	N	Z	R
S	A	G	O	T	D	T	A	D	H	D	H	K	K	I
T	K	N	E	N	O	P	B	E	V	I	M	Ž	N	A
V	J	R	S	I	R	Š	C	P	R	A	V	O	D	I
N	E	Z	A	K	R	F	T	I	L	C	J	P	V	D
P	S	Z	A	G	O	V	O	R	N	I	K	K	J	T
I	V	C	H	I	L	Z	K	Ž	M	J	R	S	B	E
Ž	R	A	V	A	T	S	U	B	U	A	F	E	S	K

Priloga 8.1: Človekove pravice - za učence

Človekove pravice, kot jih poznamo danes, izvirajo iz _____ in so nastale kot reakcija na _____, da bi preprečila vnovična grozodejstva. Splošno deklaracijo človekovih pravic je sprejela in razglasila Generalna skupščina _____ 10. decembra _____ »kot skupen ideal vseh ljudstev in narodov«. Vsebuje seznam _____ človekovih pravic, ki pripadajo vsem ljudem sveta, brez kakršnekoli izjeme. V njej so zajete vse pravice, tako _____ in politične, kot tudi ekonomske, _____ in kulturne pravice. Velja za _____ dokument na svetu, trenutno v 413 različnih jezikov. Človekove pravice pogojujejo ena drugo, kar pomeni, da se dopolnjujejo, so soodvisne in neločljive - če je kršena ena pravica, so posledično kršene tudi številne druge. Mnogo _____ je človekove pravice preneslo v svojo ustavo, zato so tudi dolžne zagotavljati ustrezne ukrepe za spoštovanje Splošne deklaracije človekovih pravic (Bergant, 1999).

Generacije človekovih pravic

O pravicah lahko razmišljamo na različne načine. Pogosto jih razvrščamo v tri generacije.

1. generacija: državljske in politične pravice, ki se navezujejo na svobodo in vključujejo pravico do življenja, prostosti in osebne varnosti, pravico do odsotnosti nasilja in suženjstva, pravico do političnega udejstvovanja, svobode prepričanja, izražanja, misli, vesti in veroizpovedi ter pravico do združevanja in zborovanja.
2. generacija: ekonomske, socialne in kulturne pravice, ki se nanašajo na naše skupno bivanje in delo ter na osnovne življenjske potrebe. Izhajajo iz ideje enakosti in zagotavljajo dostop do osnovnih socialnih in ekonomskih dobrin, uslug in priložnosti, ekonomsko in socialno varnost. Mednje sodijo pravica do dela, izobrazbe, zadovoljivega življenjskega standarda, hrane, bivališča, zdravstvene oskrbe in pravico do svobodnega udeleževanja kulturnega življenja skupnosti.
3. generacija: solidarnostne in kolektivne pravice, ki vključujejo pravico razvoja, miru, zdravega okolja, uživanja in izkoriščanja skupne

dediščine človeštva, pravico do komunikacije in pravico do humanitarne pomoči.

Ne glede na to, kako jih razvrstimo, so vse enako pomembne, saj je vsaka enako pomemben del celote. Če je ogrožena ena pravica, so s tem ogrožene vse (Bergant, 1999).

Priloga 8.2: Človekove pravice - za učitelje

Človekove pravice, kot jih poznamo danes, izvirajo iz *Splošne deklaracije človekovih pravic* in so nastale kot reakcija na drugo svetovno vojno, da bi preprečila vnovična grozodejstva. *Splošno deklaracijo človekovih pravic* je sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov 10. decembra 1948 »kot skupen ideal vseh ljudstev in narodov«. Vsebuje seznam 30 človekovih pravic, ki pripadajo vsem ljudem sveta, brez kakršnekoli izjeme. V njej so zajete vse pravice, tako državljske in politične, kot tudi ekonomske, socialne in kulturne pravice. Velja za najbolj prevajan dokument na svetu, trenutno v 413 različnih jezikov. Človekove pravice pogojujejo ena drugo, kar pomeni, da se dopolnjujejo, so soodvisne in neločljive - če je kršena ena pravica, so posledično kršene tudi številne druge. Mnogo držav je človekove pravice preneslo v svoje ustave, zato so tudi dolžne zagotavljati ustrezne ukrepe za spoštovanje *Splošne deklaracije človekovih pravic* (Bergant, 1999).

Generacije človekovih pravic

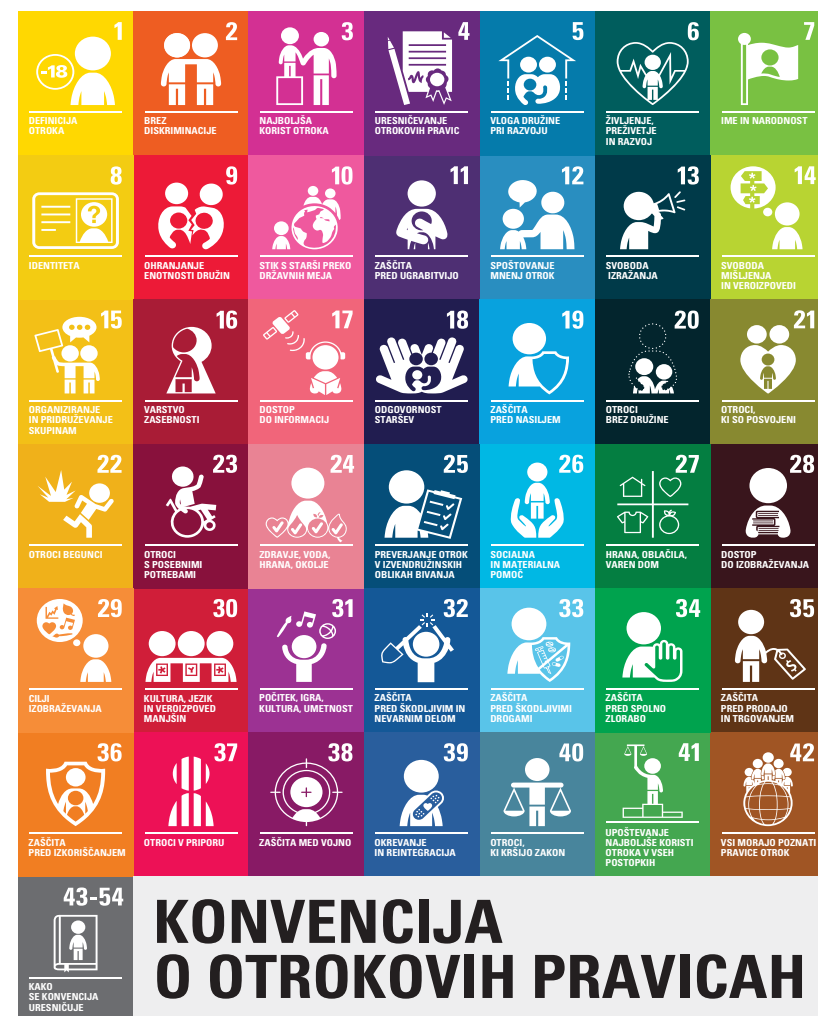
O pravicah lahko razmišljamo na različne načine. Pogosto jih razvrščamo v tri generacije.

1. generacija: državljske in politične pravice, ki se navezujejo na svobodo in vključujejo pravico do življenja, prostosti in osebne varnosti, pravico do odsotnosti nasilja in suženjstva, pravico do političnega udeleženja, svobode prepričanja, izražanja, misli, vesti in veroizpovedi ter pravico do združevanja in zborovanja.
2. generacija: ekonomske, socialne in kulturne pravice, ki se nanašajo na naše skupno bivanje in delo ter na osnovne življenjske potrebe. Izhajajo iz ideje enakosti in zagotavljajo dostop do osnovnih socialnih in ekonomskih dobrin, uslug in priložnosti, ekonomsko in socialno varnost. Mednje sodijo pravica do dela, izobrazbe, zadovoljivega življenjskega standarda, hrane, bivališča, zdravstvene oskrbe in pravico do svobodnega udeleževanja kulturnega življenja skupnosti.
3. generacija: solidarnostne in kolektivne pravice, ki vključujejo pravico razvoja, miru, zdravega okolja, uživanja in izkoriščanja skupne dediščine človeštva, pravico do komunikacije in pravico do humanitarne pomoči.

Ne glede na to, kako jih razvrstimo, so vse enako pomembne, saj je vsaka enako pomemben del celote. Če je ogrožena ena pravica, so s tem ogrožene vse (Bergant, 1999).

Priloga 8.3: Konvencija o otrokovih pravicah v otrokom prijaznem jeziku

(UNICEF Slovenija)

Priloga 9.1: Bela vrana Belinda

 <p>1 OTROK JE VSAKA OSEBA, MLAJŠA OD 18 LET.</p>	 <p>2 Te pravice imajo vsi otroci, ne glede na to, kdo so, kje živijo, kateri jezik govorijo, ne glede na njihovo veroizpoved ali prepričanje, njihovo mišljenje, ne glede na to, kako izgledajo, ali so deklice ali dečki, ali so gibavno ali kako drugače ovirani, so premožni ali revni in ne glede na to, iz kakšne družine prihajajo, kaj njihova družina verjame ali počne. Nobenega otroka se ne sme obravnavati nepravilno.</p>	 <p>3 Ko odrasli sprejemajo odločitve, morajo razmisliti, kako bodo njihove odločitve vplivale na otroke. Vsi odrasli morajo ravnati tako, kot je za otroke najboljšje. Vlade morajo poskrbeti, da so otroci deležni zaščite in skrbi svojih staršev ali, ko je to potrebno, varstva in zaščite drugih odraslih oseb. Vlade morajo poskrbeti, da tako ljudje kot okolja, ki so odgovorna skrbeti za otroke, to odgovornost opravljajo dobro.</p>
 <p>4 Vlade morajo poskrbeti, da vsi otroci v njihovi državi uživajo vse pravice iz te Konvencije.</p>	 <p>5 Vlade morajo družinam in skupnostim dopustiti, da otroke v času odrasčanja usmerjajo in učijo, kako najbolje uveljavljati njihove pravice. Z odrasčanjem otroci potrebujejo vse manj usmerjanja.</p>	 <p>6 Vsi otroci imajo pravico do življenja. Vlade morajo zagotoviti pogoje, da otroci preživijo in razvijejo svoj polni potencial.</p>
 <p>7 Otroci imajo pravico do imena, ki mora biti vpisano v matični register, in pravico do državljanstva, torej tega, da pripadajo določeni državi. Če je le mogoče, imajo otroci pravico, da poznajo svoje starše in da ti skrbijo zanje.</p>	 <p>8 Otroci imajo pravico do lastne identitete – z uradnim zapisom o tem, kdo so, njihovim imenom, državljanstvom in družinskimi vezmi. Ničče nima pravice otrokom odvzeti njihove osebne identitete, a če do tega pride, je naloga vlad, da otrokom pomagajo znova vzpostaviti njim lastno identiteto.</p>	
 <p>9 Otroci ne smejo biti ločeni od svojih staršev, razen ko za otroke ni primerno poskrbljeno – na primer, če starši otroka zlorabljajo ali zanemarjajo. Če starši živijo ločeno, imajo otroci pravico biti v stiku z obema, razen če bi to lahko bilo v nasprotju z najboljšo koristjo otroka.</p>	 <p>10 Če otroci živijo v drugi državi kot njihovi starši, morajo vlade tako otrokom kot staršem omogočiti, da potujejo ter tako ostanejo v stiku in živijo skupaj.</p>	 <p>11 Vlade morajo preprečiti nezakonite odhode otrok iz države – na primer, ugrabitve otrok ali namerno zadrževanje otroka v tujini s strani enega od staršev in proti volji drugega starša.</p>
 <p>12 Otroci imajo pravico, da svobodno izrazijo svoje mnenje o temah, ki se jih dotikajo. Odrasli morajo otroke poslušati, slišati in jih obravnavati resno.</p>	 <p>13 Otroci imajo pravico, da z drugimi preko pogovora, risanja, pisanja ali na druge načine svobodno delijo svoja spoznanja, mišljenje in občutenja, razen če je to škodljivo in žaljivo do drugih.</p>	 <p>14 Otroci imajo pravico, da sami izbirajo svoje mišljenje, prepričanja in veroizpoved, a ne na način, ki bi omejeval druge pri uveljavljanju njihovih pravic. Starši lahko otroke usmerjajo ter jih naučijo, da bodo kot odrasli znali pravilno uveljavljati to pravico.</p>
 <p>15 Otroci se lahko pridružijo ali sami organizirajo skupine ali pobude ter se z drugimi srečujejo, a le, če s tem ne škodujejo nikomur.</p>	 <p>16 Vsak otrok ima pravico do zasebnosti. Zakonodajca mora zagotavljati varstvo zasebnosti otrok, družine, njihovega doma, komunikacije in ugleda (ali dobrega imena) pred nezakonitim vmešavanjem ali napadom.</p>	 <p>17 Otroci imajo pravico, da dostopajo do informacij prek interneta, radia, televizije, časopisov, knjig in drugih virov. Odrasli morajo poskrbeti, da informacije, do katerih dostopajo, niso škodljive. Vlade morajo spodbujati medije, da delijo informacije iz različnih virov in v jezikih, ki so razumljivi vsem otrokom.</p>
 <p>18 Starši so odgovorni za vzgojo otrok. Kadar otrok nima staršev, zanj prevzame odgovornost druga odrasla oseba, ki ji pravimo skrbnik. Starši in skrbniki morajo vedno upoštevati in uresničevati otrokovo najboljšo korist. Vlade jim morajo pri tem pomagati. Če ima otrok oba starša, morata za njegovo vzgojo in varstvo skrbeti oba.</p>	 <p>19 Vlade morajo otroke zaščititi pred nasiljem, zlorabami in zanemarjanjem, s strani tistih, ki skrbijo zanje.</p>	 <p>20 Vsak otrok, ki ne more biti v varstvu svoje družine, ima pravico, da je v ustreznem varstvu ljudi, ki spoštujejo njegovo veroizpoved ali versko prepričanje, kulturo, jezik in druge vidike otrokovega življenja.</p>
 <p>21 Ko so otroci posvojeni ali živijo v rejniški družini, je najpomembnejše, da se upošteva in uresničuje njihova najboljša korist. Če za otroka ni mogoče urediti ustreznega varstva v njegovi državi – na primer tako, da živi z drugo družino – se lahko posvoji tudi v druge države.</p>		

(Tomo Kočar)

V gozd prileti vrana, in to bela. Živali so sumničave do nje, ko pa je vendar bela, in jo izločijo iz družbe. Vrana se zateče k zajcu. Ko začne vrana stresati šale, njun smeh odmeva po celém gozdu.

V nekem gozdu, ne prav daleč stran, živijo številne živali. Zelo različne so, večje, manjše, hitrejše, počasnejše, nekatere se oblačijo v perje, druge v kožuhe, pa vendar se – vsaj v glavnem – med seboj kar dobro razumejo. Préd dežjem se vse rade umaknejo pod streho. Ko iz duplne veverice Čopke zadiši po borovničevi piti, vsaka najde izgovor, da jo „slučajno“ prinese mimo. Ko se naokrog plazi lisjak Krempljič, se mu takoj umaknejo s poti.

Nekega dne, nedolgo nazaj, je v gozd priletela vrana. Vrane so redko letale mimo, še redkeje je bilo moč videti eno samo. Raje so bile v jati in drugje so lažje prišle do hrane. Pa vendar to ne bi bilo nič posebnega, če vrana ne bi bila drugačna od vseh drugih. Bila je namreč bela.

»Ste jo videle?« je Jasna Jazbec šepetala prijateljicam.

»Je res povsem bela?« ni mogla verjeti Boduljčica.

»Menda se sveti v temi. Gotovo je bolna. Ali pa je kriva kakšna čarovnija,« so ugibale druga prek druge. »Gotovo je prišla s slabimi nameeni. Kaj, če kaj naredi našim otrokom? Najbolje, da se ji izognemo.«

Da so bele vrane sicer redke, a še vedno samo vrane, so sicer vedele, a v svojo bližino je vseeno niso spustile.

Belinda, tako je bilo namreč beli vrani ime, pa si ni ničesar bolj želela kot malo družbe.

»Kaj se igrate? Se grem lahko še jaz?« je spraševala veeverice, ki so se podile med vejami, a so se nato brž umaknile.

»Ti pomagam?« je pristala ob Janku Jazbecu, ki se je trudil s kotaljenjem treh jabolok hkrati. A jazbec je le zagodrnjal in nadaljeval, kot bi je ne videl.

»Kako lepo požete,« je pohvalila družino Stržkovih med vadbo, toda mali pernatí pevci so nadaljevali šele, ko je šla stran.

»Le kaj naj storim?« se je spraševala Belinda. »Že v mestu se nihče ni družil z menoj. Očitno ni tukaj nič drugače. Naj grem naprej? Bom sploh kje našla prijatelje?«

Vendar je sklenila še malo ostati. Skrivaj je prisluškovala pogovorom živali v gozdu, počasi spoznavala njihove navade in skrbi. Da, tudi druge živali so imele težave. Ko se je kaj zapletlo, so večkrat omenile zajč-ka Zaupka. Kazalo je, da zna pomagati pri najrazličnejših zadregah.

Zato ga je poiskala.

»Si ti Zaupko?« je končno potrkala pri zajčku.

»Aha,« je pokimal. »Kakšno pomoč potrebuješ?«

»Kako veš, da jo?«

»Oh, navajen sem,« se je nasmehnil. »Sploh pa vsi prej ali slej potrebujemo pomoč, kajne?«

Vrana je pokimala in razložila, da se že od nekdaj nihče ni hotel družiti z njo. Bila je drugačna od vrstnic in sedaj je tukaj, kjer se zdi, da je vsak malo poseben, pa je vseeno ne sprejmejo.

Zaupko je mirno poslušal in si s tačko gladil bradico.

»Imaš prav,« je rekel. »Vsak med nami je drugačen, za družbo pa iščemo sebi podobne. Ampak ni pomembno samo, kako izgledamo, še več šteje, če nas zanimajo podobne reči.«

»Mene zanimajo samo različne bedarije. Recimo uganke.«

»Na primer?« je vprašal zajček.

»No ... recimo tale: Zakaj gre lahko krt tako hitro pod zemljo?«

»Ne vem. Zakaj?«

»Kar ga ne ovira nasprotni veter,« se je zahahljala vrana.

»Hecno,« si je Zaupko smeje poskušal predstavljati krta, ki divja pod zemljo.

»Ali pa tale: Kako spraviš lisjaka v orehovo lupino?«

Zajček je napeto tuhtal.

»Zelo počasi in previdno,« je vrana po kratkem premoru odgovorila na svoje vprašanje.

»Ti si prava šaljivka,« se je zajček udaril po kolenih.

»In kako potem v orehovo lupino spraviš volka?«

»Počasi in previdno?« je poskušal Zaupko, ki je že pričakoval novo šalo.

»Ne moreš. Za-se-de-no!« je zakrakala vrana. »Je že lisjak notri.«

Belinda in Zaupko sta se vse bolj zabavala in njun smeh je privabil Stašo Stržek.

»Nisem vedela, da si tako za hece,« je pokukala k zajčku in vrani.

»Jaz tudi nisem vedela, da so kače tako dobre v gimnasssssstiki,« je bila bela vrana vse bolj razpoložena.

Pristopila sta še ježka Špikec in Bunkec, vrana pa je še naprej stresala šale. Nekatere so bile bolj, druge manj smešne, a njen smeh je bil nalezljiv in okrog Zaupkovega doma se je kmalu zbrala pisana družina.

»Poglej, koliko publike si privabila, Belinda,« jo je pohvalila Staša. »Bi morda kdaj nastopila s Stržkovimi?«

»Nastopala ja, pela pa ne,« je odrezala vrana. »Pri mojem glasu bi publika plačevala, da utihnem!«

»Nismo vsi za vse,« se je strinjal Zaupko. »Zato je toliko bolj pomembno, da vsak odkrije, kje je zares dober. Mislim, da je tebi pravkar uspelo.«

Živali so zaploskale vrani, ki se je še naprej hecala.

»Če štoklje prinašajo dojenčke in lastovke pomlad, kaj potem nosijo vrane? Slabe šale menda!«

Živali so se veselo drezale s komolci in si šepetale. Naenkrat se je zdelo, da Belinda že od nekdaj spada mednje. Nobena se ni več spomnila, zakaj so se ji izogibale, a vse so vedele, da zdaj ne bo več tako.

Vitke, okrogle, bele, črne, sive, ... smejale so se rade prav vse!

Več pravljic avtorja najdete na: www.pravljice.org

Priloga 9.2: Kartice vlog

(prirejeno po: Zidar in Sužnik, 2004)

Si 14-letna učenka, ki živi v zavodu za otroke s čustvenimi in vedenjskimi težavami.	Si hčerka bogatega poslovneža. Stara si 12 let in hodiš na priznano mednarodno osnovno šolo, kjer si zelo uspešna.
Star si 11 let in imaš disleksijo (težave z branjem in s pisanjem).	Si 10-letni fant, ki živi na ulici; dom si zapustil zaradi nasilja, ki si ga doživljal doma.
Si hčerka ambasadorja države, v kateri ne živiš.	Si študent s posebnimi potrebami, naokrog se voziš z invalidskim vozičkom.
Si ilegalni priseljenc iz države, ki jo je uničila vojna. Tvoje družine ni s teboj.	Si 14-letni učenec iz Srednjega vzhoda na izmenjavi.
Si 11-leten fant, ki ga nadlegujejo v šoli.	Si fotomodel afriškega porekla.
Si znan predstavnik otrok na televiziji. Si musliman.	Si 11-letna sirota, ki živi v sirotišnici v vzhodni Evropi.
Si 14-letno dekle, ki se bo kmalu poročila z moškim, ki ga nisi še nikoli srečala.	Si 10-letni učenec z učnimi težavami.
Si 12-letni begunec; iščeš azil.	Si sin azijskega priseljenca, ki vodi uspešno podjetje.
Si odličen temnopolti nogometaš, ki igra za enega boljših klubov.	Star si 9 let, tvoj oče je nezaposlen in odvisen od alkohola.
Si najstniška pop zvezda.	Ti si ti.
Ti si ti.	Ti si ti.

Priloga 9.3: Situacije in dogodki

(prirejeno po: Zidar in Sužnik, 2004)

1. Vedno si imel dovolj denarja, da si lahko počel, kar si želel.
2. Imaš lep dom s telefonom in televizijo.
3. Občutek imaš, da te vsi spoštujejo.
4. Občutek imaš, da je tvoje mnenje pomembno in da te ljudje poslušajo.
5. Končal si ali pa še boš končal srednjo šolo.
6. Ni te strah, da bi te ustavila policija.
7. Veš, na koga se moraš obrniti za pomoč in nasvet, če ga potrebuješ.
8. Nikoli nisi bil diskriminiran.
9. Kadarkoli je treba, greš lahko k zdravniku in dobiš zdravila.
10. Enkrat na leto lahko odpotuješ na počitnice.
11. Tvoji prijatelji lahko kadar koli pridejo k tebi.
12. Imaš zanimivo življenje in si optimističen za svojo prihodnost.
13. Veš, da lahko študiraš in opravljaš delo po lastni izbiri.
14. Ni te strah, da te bodo nadlegovali ali napadli na ulici.
15. Vsaj enkrat na teden greš lahko v kino ali gledališče.
16. Lahko se zaljubiš v nekoga, ki si ga sam izbral.
17. Ješ zdravo in to, kar hočeš.
18. Uporabljaš lahko internet in se iz njega učiš.
19. Lahko greš ven s svojimi prijatelji.
20. Lahko delaš za denar.

Priloga 10.1: V tujem gozdu

(Boštjan Gorenc – Pižama)

Medved gre v svet in sreča medveda. Ko ta sliši, od kod popotnik prihaja, se začne norčevati iz njega, neotesanega bučmana. Med plazom nestrpnih besed pa se mu v grlu zatakne želod.

Medved Mitja je zapustil svoj dom na Jelševi planoti, da bi si ogledal svet, a po osmih dneh hoje še ni videl drugega medveda, razen lastnega odseva v vodi.

Ko je tistega popoldneva došel do obronka gostega mešanega gozda, je zaznal znan vonj. Zajel je sapo in na ves glas zarjul: »Hej, hej! Je kdo doma?«

Izza rogovilastega hrasta je pokukala medvedja glava in osorno rekla: »Kaj se pa dereš?«

Mitja se je opravičil: »Že več kot teden dni sem na poti, pa me je zaneslo od veselja, ker sem končno našel nekoga, s komer lahko govorim.«

»Mi ni nič mar,« je nadaljeval medved. Bil je skoraj dve glavi višji od Mitje. »Ne moreš kar priti k nekemu na obisk in se dreti, kot da si v domačem brlogu. Od kod pa sploh si? Te doma niso naučili olike?«

»No, če smo pri olike, se najprej predstaviva,« je odgovoril medvedji popotnik. »Jaz sem Mitja.« Iztegnil je šapo v pozdrav.

»Jaz sem Brane,« je odvrnil domačin in mu segel v šapo. »Dobrodošel v Želodnikovi hosti. Od kod si že rekel, da si?«

»Prihajam iz najlepšega kraja pod soncem, z Jelševe planote.«

»Z Jelševe planote?« se je začudil Brane in posmehljivo prhnil.

»Ja,« je zmedeno pritrdil Mitja. »Kaj je tako smešnega?«

»Nič čudnega, da se dereš kot barbar,« je rekel Brane in se obrnil. Zaklical je: »Magda! Pavle! Neža! Urno sem!«

Iz bližnjega brloga so prihlačali trije medvedi in ga oprezno motrili.

»Kaj je, Brane?« je vprašala Magda, najmanjša medvedka, ki je bila še vedno glavo višja od Mitje.

»Pazite to,« se je Brane zvijal od smeha. »Tale neotesanec tukaj ... hahaha ... prihaja z Jelševe planote!«

Preostali trije medvedi so se sprva zastrmeli v Mitjo, se spogledali in še sami planili v krohot. Mitji se ni niti malo sanjalo, kaj se dogaja in s čim si je prislužil tako posmehljivo dobrodošlico.

»Ja, z Jelševe planote sem,« je rekel. »Smem izvedeti, kaj je tako smešnega?«

»Daj no,« se je zakrohotal Pavle. »Ne delaj se še bolj neumnega, kot že tako si, Jelševac ali Jelšanar, ali kako si že pravite.«

»Kaj zdaj opletaš z neumnostjo?« je zacopotal Mitja. »Če komu manjka olike, ste to vi!«

»Daj no,« si je Neža brisala solze smeha. »Saj ves brundaški svet ve, da ste medvedi z Jelševe planote največja gruča topoglavcev. Ko pridete do panja, potrkate nanj in čakate, ali se vas bo kakšna čebela usmilila in vam prinesla med.«

Mitja je nejeverno buljil vanjo.

»Ja,« je spregovoril Brane. »Da ne govorimo o tem, da se po kakanju obrišete kar z zajci in vevericami.«

Mitja je iskal besede: »Kaj? Kako? Od kod vam ...?«

Magda je povzela Branetovo misel: »Vsi to vemo. Sploh pa medvedi niste edina neumna bitja na vaši planoti. Zajci in veverice v tistem vašem gozdu so tako trapasti, da kar stojijo v vrsti in si štejejo še v čast, če se medved odloči ocediti z njimi.«

Mitja je čutil, kako se v njem kopiči jeza. Imelo ga je, da bi zamahnil po nevljudnih medvedih, ki so trosili laži. A se je še pravi čas zavedel, da bi s takšnim vedenjem le potrdil njihova pričakovanja, da je neotesan bučman.

Tedaj pa se je pripetila nezgoda. Ko se je Brane krohotal z nazaj usločeno glavo, je s hrasta, pod katerim je stal, padel želod in pristal naravnost v njegovem sapniku. Brane je zakašljajal, a želod se ni premaknil. Začelo ga je dušiti in hlastal je za zrakom. Njegovi prijatelji so kot okamneli strmeli vanj in začeli klicati na pomoč. Branetu to vpitje ni

čisto nič pomagalo. Zato pa mu je pomagal Mitja. Planil je za njegov hrbet, ga objel čez prsi in ga stiskal toliko časa, da je želod poletel Branetu iz grla in se z vso silo zapičil v lubje sosednjega drevesa.

Brane se je sesedel na tla in globoko sopesel, da bi prišel k sebi. Ko si je dovolj opomogel, je vstal in objel Mitjo. »Hvala za pomoč, čeprav smo se norčevali iz tebe,« je rekel s tresočim glasom. »In oprostite za vse predsodke. Ta prijem sem videl prvič. Očitno Jelšanarji le niste tako zaostali, kot se govori.«

Mitja ga je prijateljsko boksnil v ramo. »Seveda sem ti pomagal. Le res brezčuten medved ne bi pomagal drugemu medvedu v stiski. Veš kaj? Od dolge poti sem kar sestradan. Če imate kaj dobrega za pod zob, vam rade volje povem, kako živimo na Jelševi planoti.«

Brane je prikimal in skupaj z drugimi Želodnikovci so popotniku pripravili obed. Med cmokanjem jim je Mitja pojasnil vse o svojem domačem kraju, in ko so zvečer legli k počitku, niso imeli bolj polnih samo želodcev, ampak so bile bolj polne tudi njihove glave.

Priloga 10.2: Zgodba o kameli in zajcu

Kamela je rekla: »Nič ni boljšega, kot biti velik! Poglej, kako sem velika!«

Zajec, ki je slišal njene besede, je rekel: »Nič ni boljšega, kot biti majhen! Poglej, kako sem majhen!«

Kamela je nato rekla: »Če ne morem dokazati resničnosti svojih besed, se bom odpovedala svoji grbi.«

Zajec pa je rekel: »Jaz pa se bom odpovedal svojim ušesom, če mi ne uspe dokazati resničnosti svojih besed.«

»Se strinjam!« je odvrnila kamela. »Jaz tudi!« je dodal zajec.

Tako sta se kamela in zajec odpravila na sprehod. Prispela sta do ograjenega vrta. Ograja je bila nizka in ni imela nobene odprtine. Kamela se je postavila pred ograjo in začela stegovati svoj vrat proti rastlinam, ki jih je lahko dosegla. Pošteno se je najedla. Nato se je obrnila k zajcu, ki je stal pred ograjo in sploh ni mogel videti dobrot, ki so rasle na vrtu. Kamela ga je s posmehom vprašala: »Kaj bi zdaj bil raje, velik ali majhen?«

Kamela in zajec sta se odpravila naprej in prispela sta do drugega ograjenega vrta. Ograja tega vrta je bila visoka, z nizkimi vratci na koncu. Zajec se je splazil skozi vrata in se na vrtu do sitega najedel. Čez nekaj časa je zajec veselo priskakljal h kameli, ki ga je čakala pred ograjo, saj so bila vratca zanjo premajhna in ji dejal: »No, kaj pa bi ti raje bila, majhna ali velika?«

Po temeljitem premisleku sta zaključila, da mora kamela obdržati svoje grbo, zajec pa svoja ušesa. In dejala: »Velik ali majhen, ni vprašanje, saj vsako po svoje pride prav.«

Priloga 10.3: Medsebojno spoštovanje

Preberi spodnje opise načinov izražanja medsebojnega spoštovanja in pri vsakem označi, kako pogosto se jih poslužuješ.

Pozdravljam starejše osebe.	nikoli	redko	včasih	pogosto	vedno
Na avtobusu, vlaku ali v čakalnici odstopim stol starejši osebi, mami z otrokom ali nekemu, ki sedišče bolj potrebuje od mene.	nikoli	redko	včasih	pogosto	vedno
Mami se zahvalim za pripravljeno večerjo.	nikoli	redko	včasih	pogosto	vedno
Prijatelja pozorno poslušam, ko mi pripoveduje.	nikoli	redko	včasih	pogosto	vedno
Prodajalki v trgovini se prijazno zahvalim za vrnjen drobiž.	nikoli	redko	včasih	pogosto	vedno
Učiteljici pomagam pripraviti razred ali pripomočke za delo.	nikoli	redko	včasih	pogosto	vedno
Čistilki se prijazno nasmehnem in ji zaželim lep dan.	nikoli	redko	včasih	pogosto	vedno

Sem lahko še bolj spoštljiv do drugih? Navedi pet načinov, kako si lahko v vsakdanjem življenju še bolj spoštljiv do drugih:

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

Priloga 10.4: Pisma

(Zidar in Sužnik, 2004)

Dragi prijatelj!

Zdravo, jaz sem Sayeed Guma. Moje ime po arabsko pomeni »srečna luna«. Nobenih komentarjev, prosim ... Imam 13 let. Imam tri brate in eno sestro. Vsi so starejši od mene, zato me razvajajo! Ne, samo šalim se, v bistvu je to tako, kot da bi imel šest staršev! Imaš ti tudi kakšnega ukazovalnega brata ali sestro? Sem musliman in hodim v islamsko šolo. Je precej stroga, a ponavadi nimam težav – vsaj ne prepogosto! Imamo vse predmete, meni pa je najljubša matematika. Rad imam nogomet in igram za šolsko moštvo. Predvidevam, da je ena glavnih razlik med mojo šolo in neislamskimi šolami ta, da mi trikrat na dan molimo. Tudi doma molimo dvakrat na dan. Uživam v času molitve, pomaga mi misliti, in vseč mi je, da vsi molimo skupaj – smo kot eno moštvo. Je tudi tvoja vera takšna? Učimo se Koran in včasih iz njega izpisujemo pregovore za likovno vzgojo. Arabščina je neverjetna, res je pravo umetniško delo. Prav noro! Znaš tudi ti kaj arabščine? Če želiš, te lahko kaj naučim. Učimo se tudi o drugih verah, predvsem o židovstvu in krščanstvu, ker imamo nekaj skupnih naukov. Pravzaprav verjamemo, da so bili Abraham, Mojzes, David in Jezus Alahovi (Božji) preroki. Islam nas uči veliko stvari. Uči nas spoštovati naše starše in pomagati ljudem. Ali tudi vi verjamete v to? Ježi me, da ljudje mislijo, da smo vsi muslimani slabi ljudje ali teroristi. Jaz ne poznam nikogar takšnega. Očka mi pravi, da se ne smem jeziti. Da se to zgodi, ker nas ljudje ne razumejo. Upam, da ti ne misliš tako. Ne izgubi tega pisma. Rad bi vedel vse o tebi in o tem, v kaj verjameš.

Adijo za zdaj, Sayeed Guma

Dragi prijatelj!

Moje ime je Ravi, star sem štirinajst let in pol. Sem edini deček v moji družini – imam še tri starejše sestre. Če bi se rodil kot deklica, bi moji starši verjetno imeli še enega otroka. Moje sestre se pritožujejo, da sem razvajen, a dečki smo pač pomembni v naši kulturi. Tako se nisem odločil jaz, tako pač je. Ali ne? Sem hindujec in moja vera je ena od najstarejših na svetu. Verjamemo v veliko bogov, najpomembnejši so

Brahma, ki je ustvaril vesolje, Višnu, ki zanj skrbi, Šiva, uničevalec, in njegova žena, ki ima veliko imen. Verjamemo, da imajo tako kot ljudje, tudi živali dušo. Zato je večina hindujcev vegetarijancev. Vendar imam vseeno rad tudi ljudi, ki jedo meso. Jaz ga pač ne želim jesti. Kaj pa ti misliš? Naša vera je pomembna za vso družino in ko praznujemo svoje praznike, se zbere cela družina. Zelo se zabavamo, še posebno z mojimi norimi bratranci in sestričnami! Kaj pa so tvoji najljubši prazniki? Se pri vas vedno zbere vsa družina? Prosim, piši mi. Res bi rad vedel vse o tebi in o tem, v kaj verjameš. Piši kmalu.

Tvoj prijatelj Ravi

Pozdravljen!

Moje ime je Rita in sem židinja. Stara sem trinajst let in imam mlajšega brata, ki mu je ime Ne! Saj ni res, a to je vse, kar reče ... Tudi moja najboljša prijateljica je židinja. Najini družini se poznata že od vekomaj in vsi pripadamo isti sinagogi. Tudi praznike praznujemo skupaj. Je skoraj tako, kot da bi imela sestro, pravzaprav še bolje, ker sva si dejansko vseč! Imaš tudi ti takšno najboljšo prijateljico? Židovska skupnost je tukaj okoli precej močna. Vedno si pomagamo in če je komu težko, si pomagamo, tako kot gospe T.- ko je morala v bolnišnico, smo menjaje pazili na njene otroke. Mislim, da nisem ravno najboljša oseba, ki bi jo vprašal po židovski veri. Sem obup naših ur o židovstvu. Vendar – kar mi manjka pri znanju, nadoknadim z duhom stvari. Mislim, da biti žid pomeni, da želiš pomagati drugim, še posebno tistim znotraj vere, ki imajo manj sreče kot ti. Mislim, da mi ni treba ves čas hoditi v sinagogo, da bi bila dobra židinja. Kaj pa ti misliš? Prosim, piši mi. Res bi rada vedela vse o tebi in o tem, v kaj verjameš. Piši kmalu.

Tvoja prijateljica Rita

Dragi prijatelj!

Jaz sem Tenba. Imam šestnajst let. Imam mlajšega brata, moja starejša sestra pa je umrla, ko sem imel šest let. Veliko sem jokal, dokler mi mama ni razložila, da je bila Tenzing zelo bolna in da se bo ponovno rodila kot zdrav dojenček. Mi smo budisti in naša vera je naše življenje. Vsi, ki jih poznam, so budisti. Takoj zatem, ko je Tenzing umrla, sem postal menih. Tudi veliko mojih prijateljev je postalo menihov.

Živeli smo v samostanu nedaleč od doma. Bilo je podobno kot v internatu. Učili smo se pisati in brati in to, kako biti dobri budisti. Si tudi ti budist? Zdaj nisem več menih. Zapustil sem samostan, da bi nadaljeval šolanje drugje. Še vedno pa se dobivam s svojimi prijatelji. Skupaj z njimi igram v glasbeni skupini. Jaz sem glavni vokal ... Meni se zdi, da niti nismo tako slabi, a moj brat pravi, da sem sramoten! Zelo sem zadovoljen s svojim življenjem. Budisti verjamemo, da so zdravje, bogastvo in prijateljstvo trije dejavniki za srečo. A če nisi zadovoljen s svojim izkupičkom v življenju (kakršen koli že je), ne boš nikdar srečen. No, jaz imam zdravje in veliko prijateljev in sem srečen! Kaj pa tebe osrečuje? Želim uživati v življenju in pomagati drugim. Resnično verjamem, da se bom ponovno rodil boljši človek, če živim dobro življenje. Toda to ni edini razlog, da želim postati zdravnik. Ko pomagam drugim, se dobro počutim. Kaj pa želiš ti početi s svojim življenjem? Prosim, piši mi. Res bi rad vedel vse o tebi in o tem, v kaj verjameš.

Od Tenba

Dragi prijatelj!

Jaz sem Sophie in imam petnajst let. Sem edini otrok v družini, kar pomeni, da dobivam veliko pozornosti svojih staršev. A včasih si želim, da bi imela še koga svojih let, s komer bi se lahko pogovarjala! Imaš brate ali sestre? V šoli imam veliko prijateljev in sem aktivna članica svoje cerkve. Pri verouku pomagam mlajšim in hodim k mladinski skupini. Pogovarjamo se o Svetem pismu, pa tudi o dogodkih po svetu in podobnem. Res mi je všeč. Pripadaš tudi ti podobni skupini? O čem se rad pogovarjaš? Mislim, da ljudje v moji šoli nimajo kaj dosti pojma o krščanstvu. Nekateri pravijo, da so kristjani, a nikoli ne gredo v cerkev in se tudi ne obnašajo kot kristjani. Verjamem, da je Jezus Kristus Božji sin, ki je dal življenje za nas. Rekel je, da naj z drugimi delamo tako, kot bi radi, da bi oni delali z nami. Mislim, da večina ljudi ne dela tako. Niti pomislijo ne na to. Vendar pa mislim, da ti ni treba biti veren, da bi bil dober človek. Moj oče pravi, da ni prepričan, v kaj verjame, in on je najprijaznejši človek, kar jih poznam. Vsakomur bi pomagal. Prosim, piši mi. Res bi rada vedela vse o tebi in o tem, v kaj verjameš. Upam, da se kmalu oglasiš.

Sophie

Živjo!

Jaz sem Nick, imam 14 let in sem čarovnik! Se zato zdim kot oseba iz Harryja Potterja? No, tisto je domišljija, jaz sem pa resničen. In tudi šalim se ne. Verjamem, da je Zemlja živa in da imamo z njo ter duhovi posebno povezavo. Moja mama je poganka že 16 let. Ni si posebno želela, da bi ji sledil v veri. Želela je, da se sam odločim. Meni se to zdi fino, kaj pa tebi? Ali tvoji starši pričakujejo, da boš verjel v isto kot oni? Mislim, da je med verami več podobnosti kot pa razlik, kajne? Samo način čaščenja je drugačen. Na žalost imajo ljudje napačno mnenje o poganstvu. Mislijo, da je zlo, a je v resnici le za to, da bi se delalo dobro. Spoštujemo vse vere. Zakaj ne morejo še drugi spoštovati naše? Ljudem ne govorim o svoji veri. Edini, ki vedo zanjo, so moji najbližji prijatelji, in oni me sprejemajo takšnega, kot sem. Se ti pogovarjaš z ljudmi o tem, kdo si? Biti pogan pomeni, da se vedno zavedam svojega okolja. Posvetil sem se Zemlji, ljudem na njej, živalim in drevesom in drugemu. Vse je del mojega življenja, tako kot sem jaz del narave. Prosim, piši mi. Res bi rad vedel vse o tebi in o tem, v kaj verjameš.

Nick

UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI

V posameznih poglavjih je bila uporabljena literatura:

- Adlešič, G. (1998). Rawlsova teorija pravičnosti. *Revija Socialno delo*, 37 (6), 441–448.
- Bergant, A. (ur.). (1999). *Prvi koraki*. Metodični priročnik za poučevanje človekovih pravic. Ljubljana: Amnesty International Slovenije.
- Bizjak, K. (ur.). 2009. *Pravica je tudi dolžnost*. Uvod k slovenski izdaji Priročnika. Ljubljana: UNICEF Slovenija.
- Božič, K. in Kemperle, S. (ur.). (2009). *Prvi koraki: metodični priročnik za poučevanje človekovih pravic*. Ljubljana: Amnesty International Slovenije.
- Celovitost. V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=celovitost>
- Časoris, zavod za informiranje in izobraževanje. (2022). <https://casoris.si/>
- Čurko, B., Feiner, F., Gerjolj, S., Juhant, J., Kreß, K., Mazzoni, V., Mortari, L., Pokorny, S., Schlenk, E. in Strahovnik, V. (2015). *Vzgoja za etiko in vrednote – priročnik za učitelje in vzgojitelje*. Ljubljana: Erasmus+
- Deneux, X. (2020). *Čustva*. Domžale: Epistola.
- Društvo Amnesty International Slovenije* (2013). <https://www.amnesty.si/>
- Društvo UNICEF Slovenije*. (b.d.). <https://www.unicef.si/>
- Fürst, B. (2017). *Polomljena kočija*. Ljubljana: Komisija za preprečevanje korupcije.
- Gartner, S., Musil, B. (2011). *Povej mi s pravljico: raziskovanje etike z majhnimi in velikimi otroki*. Nova Gorica: Melior, Založba Educa.
- Gorenc, B. (2022). Lahkonočnice. <https://www.lahkonocnice.si/pisatelji/bostjan-gorenc-pizama>. S svetovnega spleta pridobljeno marca 2022.
- Hoffman, M. (2013). *Velika knjiga o čustvih*. Hlebce: Zala.
- Inštitut za etiko in vrednote Jože Trontelj. (2016). *Delovno gradivo za modul integriteta*. Ljubljana: IEV.

Integritas (b.d.). Latin – dictionary. <https://latin-dictionary.net/definition/24333/integritas-integritatis>

Jamnik, F. (1999). *Postavi se za svoje pravice: knjiga o človekovih pravicah, ki so jo napisali, ilustrirali in izdali mladi z vsega sveta*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Klampfer, F. (2003). *Etiški pojmovnik za mlade*. Maribor: Aristej.

Kočar, T. (b. d.). Lahkonočnice. <https://www.lahkonocnice.si/pisatelji/tomo-kocar>; s svetovnega spleta pridobljeno marca 2022.

Kraljič, H. (2013). *Kako raste laž*. Jezero: Morfem.

La Fontaine, J. (2001). *Basni*. Ljubljana: Grahovac.

Lobnik, M. (2021). *Brošura- zagovornik načela enakosti*. Ljubljana: Cicero, Begunje, d.o.o. Dostopno na: https://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/01/Brosura-ZNE_lahko-branje.pdf

Markelj, K. (2008). *Vsi se rodimo svobodni: slikanica o Splošni deklaraciji o človekovih pravicah*. Radovljica: Didakta.

Milčinski, F. (2008). *Laž in njen ženin*. Ljubljana: Sanje.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. (4. 1. 2021). *Enake možnosti*. <https://www.gov.si/podrocja/drzava-in-druzba/clovekove-pravice-in-enake-moznosti/enake-moznosti/>

Moreti, L. (2014). *Volk in krokodil*. Domžale: Epistola.

Peterson, C. in Seligman, M. (2001). *Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification*. Oxford: Oxford University Press.

Poštenost. (2021). V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=po%C5%A1tenost>

Pravo. V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=pravo>

Robberecht, T. (2021). *Debela kosmata laž*. Maribor: Skrivnost.

Skladnost. V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=skladnost>

Spoštovanje. V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena

in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=spo%C5%A1tovanje>

Strahospoštovanje. V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=strahospo%C5%A1tovanje>

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. (b.d.). <https://www.varuh-rs.si/>

Verodostojnost. V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=verodostojnost>

Viljfan, S. (2020). *Uvod v pravno zgodovino*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Witek, J. (2021). *V mojem srcu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Zidar, N. in Sužnik, M. (2004). *Vključimo otroke! Priročnik za spodbujanje soudeležbe otrok in preprečevanje socialne izključenosti*. Ljubljana: UNICEF Slovenija.

SEZNAM UPORABLJENIH VIDEOPOSNETKOV

Amnesty Slovenia. (29. 8. 2017). *Na kratko o človekovih pravicah in kako jih braniti* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=l-fu-Mv11RSo&t=48s>

Filmska vzgoja, OŠ Leskovec pri Krškem. (18. 5. 2016). *Laž* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=KLx3-eCSyK4>

Firbcologi. (8. 8. 2019). *Firbcologi: sodišče* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=6Rg1-9Ep9uA>

Hitradio Antena. (17. 2. 2016). *Test poštenosti v Ljubljani* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=OsZYgZE0qfY&t=1s>

Humanitarček. (4. 2. 2017). *Naključna prijaznost* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=BXgn2myavBo&t=57s>

PrankGenerator. (3. 11. 2015). *Blind man asking for change* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=o7S-6BdznlE>

TVInfodrom. (22. 4. 2020). *Infodrom: lažne novice* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=pTCOkRrAG3s>